

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра загальноправових дисциплін

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**«ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ
ФІЗИЧНИХ ОСІБ-ПІДПРИЄМЦІВ»**

студента 2 курсу, 8 м групи
спеціальності 081, «Право»
спеціалізації «Правове забезпечення
безпеки підприємницької діяльності»

Клименка Ігоря
Миколайовича

Науковий керівник
кандидат історичних наук,
доцент

Батрименко Василь
Іванович

Гарант освітньої програми
кандидат юридичних наук,
професор

Крегул Юрій
Іванович

Київ 2018

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВОЮ ЗДІЙСНЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФІЗИЧНИМИ ОСОБАМИ.....	7
1.1. Підприємництво як вид соціально-економічної діяльності фізичних осіб.....	7
1.2. Поняття, джерела та зміст правового регулювання підприємницької діяльності фізичних осіб.....	17
1.3. Особливості правового регулювання діяльності фізичних осіб як суб'єктів підприємництва.....	26
РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА СУЧАСНОГО СТАНУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ФІЗИЧНИХ ОСІБ-ПІДПРИЄМЦІВ.....	37
2.1. Адміністративно-правове регулювання діяльності фізичних осіб- підприємців.....	37
2.2. Господарсько-правове регулювання діяльності фізичних осіб як суб'єктів підприємництва.....	48
2.3. Застосування процедури банкрутства до фізичних осіб- підприємців в Україні.....	57
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ СИСТЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ФІЗИЧНИХ ОСІБ ЯК СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА.....	67
3.1. Шляхи подолання процесуально-правових проблем припинення підприємницької діяльності фізичною особою.....	67
3.2. Перспективи використання зарубіжного досвіду правового регулювання діяльності фізичних осіб-підприємців.....	77
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	86
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	91

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Становлення та розбудова сучасної України як демократичної, соціальної та правової держави повинна здійснюватися на загальноєвропейських принципах, серед яких домінуючим є забезпечення прав і свобод людини, що в кожній демократичній країні вважається її основним обов'язком. Серед ряду конституційних прав людини є право на підприємницьку діяльність, яка реалізується в Україні у різних організаційно-правових формах. У часи становлення і розвитку ринкової економіки в Україні, вагомою формою господарювання стала діяльність фізичних осіб-підприємців, що пов'язана з реалізацією ними права власності спрямованого на забезпечення свого добробуту через здійснення підприємницької (господарської, комерційної) діяльності.

Забезпечення подальшого розвитку здійснення підприємницької діяльності фізичними особами можливе не лише при створенні дієвих механізмів функціонування ринкової економіки України та сприятливих умов для розкриття потенціалу підприємництва фізичними особами, а й шляхом упровадження основних підходів і принципів, що усталилися у країнах із розвинутою економікою, які змогли оптимізувати управління, контроль та різносторонню підтримку таких суб'єктів підприємницької діяльності з боку держави.

Сформовану нормативно-правову базу державного регулювання підприємницької діяльності у нашій державі не можна вважати достатньо ефективною. Завданням суб'єктів законотворчості є удосконалення чинної нормативно-правової бази, створення ефективної системи державного регулювання підприємницької діяльності фізичних осіб, яка б відповідала цілям євроінтеграції нашої держави, а також враховувала національні особливості початкового етапу формування підприємництва як виду суспільно-економічної діяльності фізичних осіб.

В сучасній українській науці самостійній проблематиці правового регулювання діяльності фізичних осіб підприємців не присвячено належної кількості фундаментальних праць. У більшості досліджень зазначена проблематика суспільно-економічного буття досліджується спільно з підприємницькою діяльністю юридичних осіб. В національній правовій науці проблематика правового регулювання підприємницької діяльності була предметом дослідження вчених-юристів у галузях адміністративного та господарського права таких як І.В. Арістова, О.М. Бандурка, О.Г. Беяневич, Ю.П. Битяк, О.М. Вінник, О.П. Віхров, С.М. Грудницька, Б.В. Деревянко, Р.А. Калюжний, М.В. Ковальнової, В.К. Колпаков, В.К. Мамутов, В.Л. Мусіяка, В.І. Олефір, В.М. Селіванов, О.В. Трофімова, В.С. Щербина та ін.

Однак, проблемні питання правового регулювання діяльності фізичних осіб як суб'єктів підприємництва в Україні не були предметом їхнього цілеспрямованого дослідження, вони розкрили лише окремі аспекти в цій сфері, досліджуючи більш широкі чи суміжні суспільні відносини.

Отже, відсутність ґрунтовних досліджень окремих аспектів правового статусу фізичних осіб підприємців, а також існуюча законодавча неврегульованість проблем у сфері правового регулювання підприємницької діяльності фізичних осіб в Україні і зумовили вибір теми дослідження.

Мета і завдання дослідження. *Мета* дослідження полягає в тому, щоб на основі аналізу чинного законодавства України і досвіду представників правової науки, узагальнення юридичної практики визначити концептуальні положення правового регулювання діяльності фізичних осіб-підприємців, виявити прогалини в правовому регулюванні зазначеної сфери та сформулювати пропозиції та рекомендації по удосконаленню діючого законодавства та підвищення ефективності його практичної реалізації в Україні.

Для досягнення поставленої мети у випускній кваліфікаційній роботі необхідно вирішити наступні *завдання*:

- сформулювати поняття та розкрити зміст правового регулювання підприємницької діяльності фізичних осіб;
- охарактеризувати поняття, джерела та зміст правового регулювання діяльності фізичних осіб як суб'єктів підприємництва;
- виявити особливості правового регулювання підприємницької діяльності фізичних осіб на сучасному етапі;
- сформулювати поняття та визначити зміст механізму адміністративно-правового забезпечення підприємницької діяльності фізичних осіб;
- проаналізувати засоби державного регулювання та розкрити правові засади господарсько-правового регулювання діяльності фізичних осіб-підприємців;
- визначити напрями удосконалення правового регулювання припинення підприємницької діяльності фізичними особами-підприємцями;
- розробити пропозиції щодо вдосконалення чинних нормативно-правових актів законодавства стосовно забезпечення органами державної виконавчої влади діяльності фізичних осіб у сфері підприємництва.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають під час забезпечення органами державної виконавчої влади діяльності фізичних осіб-підприємців.

Предметом дослідження є правове регулювання діяльності фізичних осіб-підприємців в Україні.

Методи дослідження. У процесі написання випускної кваліфікаційної роботи було використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження. Системний аналіз правових категорій використано при дослідженні державного регулювання підприємництва фізичними особами. Застосування історичного методу дослідження дозволило проаналізувати розвиток системи правового регулювання підприємницької діяльності фізичних осіб у нашій державі, позиції суб'єктів законодавчої ініціативи до проблематики

правового регулювання підприємницької діяльності як юридичних так і фізичних осіб.

Емпіричну основу випускної кваліфікаційної роботи склали норми Конституції України, чинних законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів, які визначають правові й організаційно-господарські засади діяльності фізичних осіб як суб'єктів підприємництва. Здійснено вивчення й узагальнення адміністративної та судової правозастосовної практики.

Практичне значення даної випускної кваліфікаційної роботи визначається її актуальністю, теоретичними і практичними висновками та пропозиціями. Сформовані у роботі висновки та пропозиції можуть бути використані у правозастосовній діяльності при удосконаленні окремих елементів правового режиму діяльності фізичних осіб-підприємців, а також роботи органів державної влади і місцевого самоврядування у контексті забезпечення належного управління та підтримки фізичних осіб як суб'єктів підприємницької діяльності.

Апробація результатів роботи частково здійснена у науковій статті на тему «Правове регулювання діяльності фізичних осіб-підприємців», яка опублікована у науковому збірнику студентських робіт «Правове регулювання підприємницької діяльності» (м. Київ, КНТЕУ, 2018).

Структура та обсяг роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, що поєднують дев'ять підрозділів, загальних висновків та списку використаних джерел (96 найменувань). Повний обсяг роботи становить 99 сторінок, з них обсяг основного тексту – 91 сторінка.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВОЮ ЗДІЙСНЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФІЗИЧНИМИ ОСОБАМИ

1.1. Підприємництво як вид соціально-економічної діяльності фізичних осіб

Питання щодо визначення суб'єктного складу підприємницьких правовідносин є досить складним та однозначно невирішеним і в чинному законодавстві, і в вітчизняній правовій науці. Адже, кожному типу суспільства притаманні елементи підприємницької діяльності. Виходячи з цього зазначимо, що підприємництво є історичною категорією. За визначенням ст. 43 Господарського кодексу України (надалі – ГК України) «підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [14].

У практиці сучасного господарювання, на відміну від дефінітивної практики правової науки, категорії «підприємництво» і «бізнес» часто ототожнюють. На нашу думку, й дуже близькі за значенням поняття. Згідно з словниками української мови, «бізнес – це справа... будь-який вид людської діяльності, з метою отримання прибутку» [72, с. 37]. Отже зазначимо, що бізнес, здійснюваний фізичними особами є поняття ширше, ніж підприємництво і охоплює всі відносини, що виникають між усіма учасниками ринкової економіки: підприємцями, споживачами, найманими працівниками, об'єднаними територіальними громадами та державою.

Розглядаючи особливості правового регулювання діяльності фізичних осіб підприємців як одного з видів їх суспільно-економічної діяльності, зазначимо, що теоретичні розробки ряду вітчизняних науковців у галузі адміністративного та господарського права [8–15; 30–34; 85–88] є основою сучасних концепцій підприємництва, які отримали свій розвиток в Україні, але й містять у собі систему нормативного регулювання. Законодавство України про підприємництво визначає загальні правові, економічні та соціальні засади здійснення підприємницької діяльності фізичними особами на території України, гарантії свободи підприємництва та його державної підтримки.

Як слушно зазначає О.М. Вінник, «підприємницька діяльність – це діяльність ініціативних, енергійних, творчих, кмітливих, цілеспрямованих, порядних людей, які реалізують важливі, складні, сміливі ідеї та рішення, беруть на себе ризик, пов'язаний з реалізацією їх [9, с. 42]. Таким чином, підприємницька діяльність фізичної особи є поняттям багатограним, що втілює у собі інтелектуальні здібності, потрібні в управлінні, менеджменті, бізнесі, комерційній діяльності, технології виробництва товарної продукції на рівні різних інститутів багатокладної інфраструктури ринку, а також уміння надати належним чином за вимогою споживача послуги чи виконати роботи.

Характеризуючи підприємництво фізичних осіб як врегульований нормами права вид суспільно-користої поведінки, на нашу думку, необхідно охарактеризувати його принципи, які прописані у одному з основоположних актів організації та здійснення підприємницької діяльності – ГК України. Отже, беручи за основи принципи, визначені у ст. 44, сформулюємо власне бачення про те, що діяльність фізичних осіб-підприємців повинна здійснюватися за такими принципами: 1) вільний вибір фізичною особою-підприємцем видів підприємницької діяльності; 2) залучення на добровільних засадах для здійснення підприємницької діяльності фізичною особою майна та коштів інших фізичних і юридичних осіб; 3) самостійне

формування програми діяльності, вибір постачальників і споживачів продукції, що виробляється, встановлення цін відповідно до законодавства; 4) вільне наймання працівників (у кількості, визначеній чинним законодавством); 5) залучення і використання матеріально-технічних, фінансових, трудових, природних та інших ресурсів, використовувати які законодавство не забороняє і не обмежує; 6) вільне розпорядження прибутком, що залишається після сплати обов'язкових платежів, установлених законодавством; 7) самостійне здійснення підприємцем-фізичною особою зовнішньоекономічної діяльності, використання підприємцем належної йому частки валютної виручки на свій розсуд тощо.

Слід зазначити, що в Україні підприємницька діяльність здійснюється в будь-яких організаційних формах на розсуд підприємця. Порядок створення, діяльності, реорганізації та ліквідації окремих організаційних форм підприємництва визначається відповідними законодавчими актами України. Якщо такий порядок спеціальним законодавством не встановлено, то фізична особа-підприємець керується ГК України.

Для здійснення підприємницької діяльності фізична особа-підприємець має право укладати договори з громадянами про використання їхньої праці. При укладанні трудового договору (контракту, угоди) підприємець зобов'язаний забезпечити умови та охорону праці, оплату її не нижче встановленого в країні мінімального рівня, а також інші соціальні гарантії, у тому числі соціальне і медичне страхування та соціальне забезпечення.

Діяльність фізичної особи підприємця може бути припинена за таких обставин:

- з власної ініціативи підприємця;
- на підставі рішення районного, міського або господарського суду у випадках, передбачених законодавством України;
- у разі закінчення терміну дії ліцензії чи іншого дозвільного документа на право здійснення окремих видів діяльності чи способів здійснення такої діяльності;

- за інших обставин, передбачених законодавчими актами України [14].

Держава через сформовану систему нормативно-правових актів гарантує всім фізичним особам-підприємцям, незалежно від обраних ними видів підприємницької діяльності, однакові права і створює однакові можливості для доступу до матеріально-технічних, фінансових, трудових, інформаційних, природних та інших ресурсів.

З цього приводу І.В. Булгакова зазначає, що забезпечення матеріально-технічними та іншими ресурсами, що централізовано розподіляються державою, здійснюється лише за умови виконання підприємцем робіт і поставок для державних потреб [6, с. 74].

На нашу думку, необхідно доповнити, що у передбачених законодавством випадках фізична особа-підприємець може залучатися до виконання в робочий час державних обов'язків або залучатися до військової служби, зокрема у зоні АТО. Державний орган, що ухвалює таке рішення, відшкодовує фізичній особі-підприємцю відповідні збитки. Держава гарантує недоторканість майна підприємця і забезпечує захист права його власності.

Слід зазначити, що з метою створення сприятливих організаційних та економічних умов для розвитку підприємництва серед фізичних осіб, держава, через ухвалення актів нормативно-правового регулювання, здійснює такі заходи:

1) на умовах і в порядку, передбачених чинним законодавством, надає земельні ділянки, передає підприємцю державне майно (виробничі та нежитлові приміщення, законсервовані та недобудовані об'єкти, невикористане устаткування), необхідні для здійснення підприємницької діяльності;

2) сприяє організації матеріально-технічного забезпечення та інформаційного обслуговування підприємств, підготовці та перепідготовці кадрів;

3) здійснює первісне облаштування неосвоєних територій об'єктами виробничої та соціальної інфраструктури з продажем або передаванням їх у

кредит підприємцям (особливо актуальною є така підтримка у розвитку фермерського господарства, особистого селянського господарства та інших форм підприємницької діяльності на землях сільськогосподарського призначення);

4) стимулює за допомогою економічних важелів (цілевих субсидій, податкових пільг) модернізацію технології, інноваційну діяльність, освоєння нових видів продукції та послуг,

5) надає фізичним особам-підприємцям цільові кредити, страхові субсидії тощо.

Держава законодавчо забезпечує свободу конкуренції між фізичними особами-підприємцями, захищає споживачів від проявів несумлінної конкуренції та монополізму в будь-яких сферах підприємницької діяльності.

В загальному можна зазначити, що в Україні створені конституційні основи правопорядку у сфері підприємницької діяльності. Керуючись ст.. 5 ГК України зазначимо наступне. Правовий підприємницький порядок в Україні формується на основі оптимального поєднання ринкового саморегулювання економічних відносин суб'єктів підприємництва та державного регулювання макроекономічних процесів, виходячи з конституційної вимоги відповідальності держави перед людиною за свою діяльність та визначення України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави [14].

Конституційні основи правового порядку у сфері підприємництва в Україні становлять: право власності Українського народу на землю, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони, що здійснюється від імені Українського народу органами державної влади і органами місцевого самоврядування в межах, визначених Конституцією України:

- право кожного громадянина користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону;

- забезпечення державою захисту прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальної спрямованості економіки, недопущення використання власності на шкоду людині і суспільству;
- право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності;
- визнання усіх суб'єктів права власності рівними перед законом, непорушності права приватної власності, недопущення протиправного позбавлення власності;
- економічна багатоманітність, право кожного на підприємницьку діяльність, не заборонену законом, визначення виключно законом правових засад і гарантій підприємництва;
- забезпечення державою захисту конкуренції у підприємницькій діяльності, недопущення зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірного обмеження конкуренції та недобросовісної конкуренції, визначення правил конкуренції та норм антимонопольного регулювання виключно законом;
- забезпечення державою екологічної безпеки та підтримання екологічної рівноваги на території України;
- забезпечення державою належних, безпечних і здорових умов праці, захист прав споживачів;
- взаємовигідне співробітництво з іншими країнами; визнання і дія в Україні принципу верховенства права [29].

Суб'єкти підприємницької діяльності-фізичні особи та інші учасники відносин у сфері підприємництва здійснюють свою діяльність у межах встановленого правового господарського порядку, додержуючись вимог законодавства. Однак, формуючи сприятливу ситуацію для розвитку підприємницької діяльності та ініціативи, органи державного управління будують свої відносини з підприємцями, використовуючи такі важелі:

- податкову та фінансово-кредитну політику, в тому числі встановлення ставок податків і відсотків за державними кредитами, податкових пільг, цін і

правил ціноутворення, цільових дотацій, валютного курсу, розмірів економічних санкцій;

- державне майно і систему резервів, ліцензій, концесії, лізинг, соціальні, екологічні та інші норми і нормативи;

- науково-технічні, економічні, соціальні державні та регіональні програми;

- договори на виконання робіт і поставок для державних потреб.

Втручання державних органів у господарську діяльність фізичних осіб-підприємців не допускається, якщо вона не порушує передбачених законодавством України прав державних органів щодо здійснення контролю за діяльністю підприємців.

Охарактеризувавши підприємництво як соціально-економічну діяльність фізичних осіб-громадян України, звернемо увагу на той факт, що іноземні громадяни та особи без громадянства, які здійснюють підприємницьку діяльність як фізичні особи підприємці на території України, на її континентальному шельфі та у морській економічній зоні, мають такі самі права і обов'язки, що й громадяни України, якщо інше не випливає з Конституції України, законодавства про підприємництво та інших законодавчих актів України. Особливості здійснення підприємницької діяльності на території України іноземними фізичними особами визначаються законодавчими актами України. Якщо міжнародним договором України встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством України про підприємництво, то застосовуються правила міжнародного договору [83, с.11].

Аналізуючи законодавчу базу, яка встановлює основи підприємницької діяльності для фізичних осіб в Україні, зазначимо, що віднесення підприємництва до економічної категорії визначається таких чином:

1. Підприємництво є явищем, що відображує виробничі відносини. Визначення підприємництва як виду людської діяльності дає змогу встановити його місце в системі суспільних відносин: людина, як суб'єкт

підприємництва, не може існувати поза суспільством і вступає у відповідні відносини з іншими людьми. Вирішальна роль належить економічним відносинам: матеріальним виробничим відносинам, що складаються в процесі виробництва, розподілу, обміну і споживання.

2. Підприємництво є складним системним явищем, елементи якого розглядаються у діалектичній взаємодії та взаємозалежності.

3. Підприємництво як діяльність є складовою матеріальних відносин, а отже, об'єктивним і матеріальним явищем.

4. Підприємництво є також суб'єктивним, персоніфікованим явищем, пов'язаним з конкретною людиною-підприємцем.

5. Підприємництво є історичним явищем і зазнало в своєму розвитку значних змін в період з часів його зародження, поряд із зародженням людської цивілізації, до здобуття нашою державою незалежності.

6. Як кожне суспільне явище, підприємництво розглядається в загальному зв'язку і взаємозалежності, безперервному розвитку на основі боротьби протилежностей.

Аналізуючи правові та економічні категорії підприємницької діяльності фізичних осіб, зазначимо, що філософією підприємництва є вільний індивідуалізм, основна риса якого – забезпечення розквіту за рахунок власних зусиль, але не суперечить інтересам суспільства.

Розвиток ініціативної діяльності фізичних осіб як суб'єктів підприємництва передбачає раціоналізацію економіки, підвищення конкурентоспроможності, позбавлення від баласту ресурсів, що не використовуються або погано експлуатуються, більш повну реалізацію основного потенціалу суспільства – людини. Фізична особа-підприємець визначається невід'ємним елементом підприємницької діяльності та розвивається тільки там, де у суспільстві стверджується вільна ринкова економіка і демократія.

Отже, підприємництво як суспільно-економічна категорія являє собою урегульований нормами права особливий тип людської діяльності, що

зорієнтований на успішне та ефективно організувати і здійснити виробничу, переробну, посередницьку комерційну діяльність з метою отримання прибутку, передбачає новаторство як основний засіб діяльності та ґрунтується на принципах і вимогах, що найбільш повно реалізуються при товарно-грошових відносинах. Згідно зі ст. 42 Конституції України кожна фізична особа має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Загальне правило встановлює рівність кожного на заняття підприємництвом, тобто законодавець, надаючи право на заняття підприємництвом конституційний ранг, тим самим визначився і з підприємницькою правоздатністю. Закріплюючи в указаній вище статті Конституції право «кожного» на заняття підприємництвом, законодавець мав на увазі у першу чергу фізичних осіб.

Переважним носієм підприємницької правоздатності визнається людина, тобто фізична особа. Для характеристики підприємців у нормативних актах використовується різна термінологія. У ЦК України зазначається категорія «фізична особа – підприємець», в той час як у ГК України (ч. 2 ст. 55) – «громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці».

Однак доцільним є використання саме терміна «фізична особа – підприємець», оскільки, по-перше, ЦК України визначає загальні засади приватних відносин, основною складовою яких є майнові відносини, а господарсько-виробничі відносини є також майновими відносинами та є складовою частиною господарських правовідносин. По-друге, публічний статус суб'єкта господарювання не має істотного значення для більшості приватних відносин, які виникають під час здійснення ним господарської діяльності, що повною мірою стосується і господарсько-виробничих правовідносин.

Підсумовуючи законодавчі та наукові позиції стосовно певних характеристик правового статусу фізичної особи-підприємця можна надати

таку його дефініцію як концептуальне системне та цілісне поняття, яке встановлює права та обов'язки, інтереси та свободи особи, що встановлені та гарантовані державою, яка проявляє ініціативу в розвитку економічної політики держави, здійснюючи самостійну, ініціативну, систематичну на власний ризик господарську діяльність з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку та за свою діяльність несе юридичну (адміністративну, кримінальну, цивільно-правову, дисциплінарну) відповідальність.

Слід також додати, що саме в Конституції України, яка має найвищу юридичну силу, закріплено право фізичної особи на здійснення підприємницької діяльності, яка являється видом трудової діяльності, що безпосередньо вказує на право фізичної особи-підприємця брати участь у трудових правовідносинах як повноцінного суб'єкта.

Подальше опрацювання проблематики визначення місця та ролі правового статусу фізичної особи-підприємця є надзвичайно великою і є специфічною порівняно з іншими суб'єктами трудових правовідносин. Правовий статус фізичної особи-підприємця наділений особливими рисами і має унікальне значення. Загальнотеоретичне дослідження понятійного апарату правового статусу фізичної особи-підприємця дозволяє розуміти фундаментальну основу останнього і сприяє з'ясуванню його нормативно-правового забезпечення. Охарактеризована ініціативна підприємницька діяльність фізичних осіб-підприємців як вид соціально-економічної діяльності окремих членів суспільства дає змогу підійти до дослідження поняття, особливостей та змісту такої соціальної категорії як підприємницька діяльність в Україні, яка здійснюється найчисленнішою групою її суб'єктів – фізичних осіб-підприємців.

1.2. Поняття, джерела та зміст правового регулювання підприємницької діяльності фізичних осіб

Соціально-економічні реформи, які здійснюються в Україні після проголошення незалежності, спрямовані у першу чергу на відродження підприємницької діяльності як забезпечення заклику до дії підприємливих суб'єктів. Які здатні своїми діями забезпечувати фінансово-економічні перетворення у нашій країні та наближати її до європейських стандартів соціально-економічного розвитку.

В межах досліджуваної проблематики правового регулювання діяльності фізичних осіб-підприємців, нами проаналізовано та визначено поняття державного правового регулювання підприємницької діяльності фізичних осіб через аналіз основних державних адміністративно-управлінських актів у історичному розрізі, які є правовою основою управління цією сферою:

- 1) Конституція України;
- 2) Господарський кодекс України; Цивільний кодекс України, Податковий кодекс України тощо;
- 3) закони України «Про власність», «Про підприємництво», «Про підприємства в Україні», «Про господарські товариства», «Про державну підтримку малого підприємництва», «Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні» тощо;
- 4) укази Президента України: «Про деякі заходи з дерегулювання підприємницької діяльності», «Про запровадження ліцензування діяльності господарюючих об'єктів у сфері природних монополій», «Про затвердження дозвільної системи у сфері підприємницької діяльності», «Про ліцензування окремих видів підприємницької діяльності» тощо;
- 5) постанови Кабінету Міністрів України: «Про впровадження механізму по недопущенню монополізації товарних знаків», «Про порядок

державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності», «Про порядок ліцензування підприємницької діяльності» інші законодавчі акти.

Основа підприємницької діяльності фізичних осіб – приватна власність, набула чітких юридичних норм після ухвалення ВР України – Конституції України. Розширено правові засади даної комплексної категорії після прийняття Господарського та Цивільного кодексів України. Конституція України (ст. 41), закріплює власність і на її підставі підприємницьку діяльність як найважливіше право фізичної особи (людини і громадянина) володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності на свій розсуд. Згідно Конституції України право приватної власності є непорушним, воно набувається в порядку визначеному законом, і його використання не повинно завдавати шкоди правам, свободам і гідності громадян та інтересам суспільства [29].

Характеризуючи основні нормативні джерела України як регулятори підприємницької діяльності фізичних осіб, зазначимо, що прийняття ГК України було, у першу чергу, спрямоване на забезпечення зростання ділової активності фізичних осіб як суб'єктів господарювання, розвинення підприємництва і на цій підставі підвищення ефективності суспільного виробництва відповідно до вимог Конституції України, утвердження суспільно-господарського порядку в економічній системі України, сприяння її гармонізації з іншими економічними системами.

Регулюючий вплив держави на діяльність фізичних осіб як суб'єктів підприємництва проявляється у тому, що такий суб'єкт здійснює будь-які види підприємницької діяльності, якщо вони не заборонені законами України і передбачені статутом підприємства. А це означає, що підприємницька діяльність є підзаконною, тобто повинна здійснюватися виключно в межах правових приписів. Законодавець встановлює два типи обмежень: обмеження на певні види діяльності; обмеження на право власності на ряд об'єктів.

Обмеження на певні види діяльності, на нашу думку, передбачає з одного боку, заборону деяких видів діяльності, а з іншого, – надання

конкретним суб'єктам підприємництва права займатися тільки такою діяльністю, яка дозволена їм особисто через надання дозволів, ліцензій та патентів. Обмеження права власності передбачає неможливість для суб'єкта підприємницької діяльності володіти на правах власності окремими об'єктами з урахуванням загальнодержавних інтересів.

У всіх інших випадках фізичні особи-підприємці мають право без будь-яких обмежень приймати рішення і здійснювати будь-яку діяльність, що не суперечить чинному законодавству. Свою діяльність підприємці організаційно, матеріально, методично забезпечують самостійно. Вони користуються певною свободою у виборі сфер, методів, форм, характеру підприємницької діяльності. На власний розсуд обирають партнерів і клієнтів а взаємовідносини з ними будують виходячи із взаємних інтересів.

Слід зазначити, що М.А. Кравчук, розглядає підприємництво або як зовнішнє вираження (форму) економічної діяльності, або як окремий вид діяльності господарюючих суб'єктів. Водночас підприємницька діяльність розглядається крізь ознаки комерційності. Так за колом суб'єктів підприємництва розділяють на: індивідуальне (колективне) підприємництво громадян (фізичних осіб) і підприємництво у складі юридичної особи. За роллю у суспільному виробництві: виробниче (промислове), комерційне (торгове), фінансове. За розміром (масштабом): мале, середнє, велике. Існують інші класифікації підприємництва [25, с. 16].

В.К. Мамутов розглядає підприємства та їх об'єднання як основні ланки промисловості. Промисловість як провідна галузь господарського комплексу держави, яка має за мету добування та переробку природних багатств, поділяється на різні дрібні субгалузі (підгалузі) до яких відносяться підприємства. Система органів управління промисловістю складається із промислових міністерств та відомств [33, с. 72].

Аналізуючи зміст правового регулювання підприємницької діяльності фізичних осіб, зазначимо, що правовому становищу громадянина як суб'єкта підприємницької діяльності присвячена ст. 128 ГК України – «Громадянин у

сфері господарювання»[16]. Згідно із зазначеною статтею, громадянин визнається суб'єктом господарювання у разі здійснення ним підприємницької діяльності за умови його державної реєстрації як підприємця без статусу юридичної особи відповідно до ст. 58 ГК України.

Зазначений припис нормативно-правового акта, дає підстави стверджувати, що єднальною ланкою між конкретною особою, яка вступає у конкретні правовідносини, та її правовим статусом є правосуб'єктність, тобто сукупність установлених законодавством і набутих у господарських правовідносинах прав та обов'язків у сфері підприємництва.

Фізичні особи- підприємці поряд з юридичними особами є учасниками широкого кола відносин, що охоплюються предметом правового регулювання тієї чи іншої галузі. Кожна із таких галузей права визначає свій різновид правосуб'єктності щодо означеного суб'єкта як учасника відносин, що охоплюються її правовим впливом.

Слід зауважити, що цивільна право- та дієздатність і господарська право- та дієздатність співвідносяться як загальне та спеціальне. Положення чинного ГК України встановлюють щодо суб'єктів підприємницької діяльності спеціальну правосуб'єктність, яку розглядають як синонім терміна «господарська компетенція» (ч. 1 ст. 55, ч. 1 ст. 207 ГК України) [13, с. 56].

Господарська компетенція як необхідний елемент правосуб'єктності, на думку О. М. Віннік означає сукупність прав, якими наділений суб'єкт відповідно до закону й установчих документів, а в деяких випадках – на підставі ліцензії. В подальшому автор акцентує увагу на необхідності виділення загальної, обмеженої, спеціальної і виключної господарської компетенції [9, с. 45].

Через поняття господарської компетенції в теорії господарського права розкривається господарська правосуб'єктність суб'єкта господарювання. Господарська правосуб'єктність передбачає здатність особи бути учасником господарських правовідносин, що виникають у процесі безпосереднього

здійснення господарської діяльності, в тому числі з приводу встановлення організаційних зв'язків між елементами господарської інфраструктури.

Надавши теоретичні узагальнення змісту правового регулювання відносин підприємницької діяльності фізичних осіб, зазначимо, що у праві на підприємницьку діяльність всі є рівними, але не в способах його реалізації. Для того, щоб фізична особа набула можливості займатися підприємництвом (оскільки положення ст. 55 ГК України закріплюють норму про фізичну особу – підприємця як суб'єкта господарювання), вона повинна мати повну правосуб'єктність, особливо це стосується дієздатності. Це викликано необхідністю вчинення юридично значущих дій і можливістю застосування повної майнової відповідальності в порядку, передбаченому законом чи договором.

Тому можливість фізичної особи здійснювати підприємницьку діяльність, тобто бути суб'єктом такої діяльності, пов'язана з набуттям саме повної цивільної дієздатності та з державною реєстрацією, що передбачено у ч. 1 ст. 50 ЦК України [81].

Згідно зі ст. 34 ЦК України повної цивільної дієздатності набуває фізична особа з досягненням повноліття або з укладенням шлюбу до повноліття. Причому в разі припинення шлюбу до досягнення фізичною особою повноліття чи у разі визнання шлюбу недійсним з підстав, не пов'язаних з протиправною поведінкою неповнолітньої особи, набута нею повна цивільна дієздатність зберігається.

Крім того, згідно із ст. 35 ЦК України повна цивільна дієздатність може бути надана фізичній особі, яка досягла 16 років і працює за трудовим договором, а також неповнолітній особі, яка записана матір'ю або батьком дитини. У цьому випадку надання повної цивільної дієздатності відбувається за рішенням органу опіки та піклування за заявою заінтересованої особи за письмовою згодою батьків або піклувальника, а в разі відсутності такої згоди повна цивільна дієздатність може бути надана за рішенням суду. Також цією статтею передбачено можливість надання повної цивільної дієздатності за

умови досягнення фізичною особою 16 років і бажання займатися підприємницькою діяльністю. За наявності письмової згоди на це батьків (усиновлювачів), піклувальника або органу опіки та піклування така особа може бути зареєстрована як підприємець. У цьому разі фізична особа набуває повної цивільної дієздатності з моменту державної реєстрації її як підприємця.

Ця норма фактично дублюється нормою ст. 42 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», у якій зазначено, що якщо заявником є фізична особа, яка досягла шістнадцяти років і має бажання займатися підприємницькою діяльністю, до комплексу документів для проведення державної реєстрації також необхідно додати нотаріально посвідчену письмову згоду батьків (усиновлювачів) або піклувальника, або органу опіки та піклування [76].

Господарська дієздатність полягає у здатності фізичної особи як суб'єкта підприємницької діяльності своїми діями набувати для себе прав і самостійно їх здійснювати, а також у здатності своїми діями створювати для себе обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання. На нашу думку, держава повинна визнати фізичну особу – підприємця суб'єктом владно-розпорядчої діяльності, оскільки деякі публічні обов'язки (наприклад сплачувати податки і т. ін.) виникають лише у випадку реалізації підприємницької правоздатності.

Динамічний характер господарської правосуб'єктності фізичних осіб-підприємців також виявляється і в тому, що вона визначається на момент вступу в правовідносини. Так, здатність бути стороною того чи іншого господарського договору встановлюється на момент укладення такого договору конкретним суб'єктом. Однією з основних передумов набуття фізичною особою господарської правосуб'єктності є її державна реєстрація як підприємця (ч. 2 ст. 50 ЦК України та ч. 1 ст. 128 ГК України), яка і буде

моментом виникнення у цієї фізичної особи господарської право- та дієздатності, а в деяких випадках – отримання ліцензії.

Варто погодитися з А. С. Шпомер про те, що патентування як самостійний елемент механізму легалізації господарської (підприємницької) діяльності в жодному разі не впливає на наявність чи відсутність у сторони господарсько-договірної правосуб'єктності [82].

Здійснюючи комплексне дослідження нормативно-правових засад регулювання підприємницької діяльності фізичних осіб, необхідно зазначити, що підприємницьку діяльність громадянин може здійснювати:

- самостійно (отримавши статус фізичної особи-підприємця у порядку, встановленому чинним законодавством України);
- із залученням найманої праці чи без такого;
- самостійно або спільно з іншими особами тощо.

Надавши коротку підсумкову характеристику прав фізичної особи-підприємця, зазначимо, що здійснюючи підприємницьку діяльність, громадянин-підприємець зобов'язаний:

- у передбачених законом випадках і порядку одержати ліцензію на здійснення певних видів господарської діяльності;
- повідомляти органи державної реєстрації про зміну його адреси, зазначеної в реєстраційних документах, предмета діяльності, інших суттєвих умов своєї підприємницької діяльності, що підлягають відображенню у реєстраційних документах;
- додержуватися прав і законних інтересів споживачів, забезпечувати належну якість товарів (робіт, послуг), що ним виготовляються, додержуватися правил обов'язкової сертифікації продукції, встановлених законодавством;
- не допускати недобросовісної конкуренції, інших порушень антимонопольно-конкурентного законодавства;
- вести облік результатів своєї підприємницької діяльності відповідно до вимог законодавства;

– своєчасно надавати податковим органам декларацію про майновий стан і доходи (податкову декларацію), інші необхідні відомості для нарахування податків та інших обов'язкових платежів; сплачувати податки та інші обов'язкові платежі в порядку і в розмірах, установлених законом.

Характеризуючи повноваження, звернемо увагу на той факт, що майнова відповідальність фізичної особи-підприємця є повною. Фізична особа – підприємець відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з її підприємницькою діяльністю, усім своїм особистим майном (ч. 1 ст. 52 ЦК України, ч. 2 ст. 128 ГК України), однак якщо вона перебуває у шлюбі, – то і часткою у праві спільної сумісної власності подружжя, яка належатиме їй у разі поділу цього майна (ч. 2 ст. 52 ЦК України), за винятком майна, на яке відповідно до законодавства не може бути звернено стягнення.

Перелік видів майна фізичних осіб, на яке не може бути звернено стягнення за виконавчими документами, встановлений чинним законодавством. Індивідуальний підприємець, який не має змоги задовольнити вимоги кредиторів, пов'язані зі здійсненням ним підприємницької діяльності, може бути визнаний неплатоспроможним (банкрутом) відповідно до Закону України «Про відновлення платоспроможності або визнання банкрутом». З моменту прийняття відповідного рішення його державна реєстрація як підприємця втрачає значення. Підставами припинення підприємницької діяльності фізичної особи – підприємця є: власне бажання особи; її смерть; у примусовому порядку, за рішенням відповідного органу.

Отже, у контексті регулювання підприємницької діяльності усіх типів її суб'єктів, законодавством України визначаються спільні права і обов'язки усіх організаційних форм підприємців та визначаються особливості правового регулювання підприємницької діяльності фізичних осіб. Дослідження таких особливостей та їх порівняння із системою загального правового регулювання допоможе у повній мірі висвітлити проблематику

теоретико-правових засад правового регулювання підприємницької діяльності фізичних осіб.

Підводячи підсумок дослідження у даному підрозділі випускної кваліфікаційної роботи слід зазначити, що фізична особа-підприємець – це найбільш поширена та найбільш доступна організаційна форма ведення підприємницької діяльності. Це пояснюється простотою її організації, ведення бухгалтерського та податкового обліку і звітності, можливістю використовувати найману працю тощо. Спеціального нормативного акта, який встановлював би правовий статус фізичної особи-підприємця, на сьогодні не існує. Відповідні положення щодо права фізичної особи на зайняття підприємницькою діяльністю містяться у главі 13 ГК України, главі 5 ЦК України та у деяких галузевих документах.

Підприємцем може бути лише фізична особа з повною цивільною дієздатністю. Відповідно до чинного законодавства повну цивільну дієздатність має фізична особа, яка досягла 18 років (повноліття), або особа, яка до досягнення повноліття уклала шлюб. Крім того, повна цивільна дієздатність може бути надана фізичній особі, яка досягла 16 років і працює за трудовим договором, а також неповнолітній особі, яка записана матір'ю або батьком дитини. Також повна цивільна дієздатність може бути надана фізичній особі, яка досягла 16 років і бажає займатися підприємницькою діяльністю. У даному випадку повна дієздатність виникає з моменту державної реєстрації фізичної особи як підприємця.

До підприємницької діяльності фізичних осіб застосовуються нормативно-правові акти, що регулюють підприємницьку діяльність юридичних осіб, якщо інше не встановлено законом або не впливає із суті відносин. Фізична особа-підприємець самостійно діє на ринку, вступаючи у відносини та набуваючи при цьому відповідних прав та обов'язків, може здійснювати діяльність відповідно до потреб ринку, на власний розсуд приймаючи відповідні рішення, що не суперечать закону.

1.3. Особливості правового регулювання діяльності фізичних осіб як суб'єктів підприємництва

Аналіз світового та вітчизняного досвіду і сучасні тенденції економічного розвитку свідчать, що підприємництво є одним з найважливіших чинників соціально-економічного прогресу сучасного суспільства. Тому розвиток підприємництва розглядається як стратегічний напрям подолання економічної кризи та вирішення соціально-економічних проблем і суперечностей перехідної економіки України.

Стратегічне значення розвитку підприємництва в умовах ринкових перетворень випливає з економічної природи підприємництва як форми господарювання, притаманної ринковій економіці. Підприємництво і пов'язані з ним відносини представляють специфічну сферу життєдіяльності суспільства і відповідно є об'єктом правового регулювання різних галузей права.

Фізична особа як суб'єкт підприємницької діяльності має на меті отримання прибутку, проте його діяльність направлена також на задоволення суспільних потреб у виробленій ним продукції, виконаних роботах, наданих послугах. Прийняття Цивільного та Господарського кодексів України стало передумовою для проведення систематизації законодавства, що регулює підприємницьку діяльність. За останні роки в Україні була прийнята значна кількість нормативних актів, регламентуючих діяльність окремих видів суб'єктів підприємницької діяльності, в основному юридичних осіб.

Що стосується правового забезпечення підприємницької діяльності фізичних осіб, то нормами права врегульовано лише обмежене коло відносин за участю цих суб'єктів. Разом з тим на практиці досить складно, інколи, відрізнити законне та незаконне підприємництво, складнощі досі виникають з відмежуванням підприємницької діяльності від інших видів діяльності. Також існують недоліки у відокремленні, в рамках правозастосовчої практики, окремих підприємницьких дій від одноразових цивільно-правових

угод, наслідком чого, у свою чергу, є неправомірне застосування податкового, адміністративного та кримінального законодавства тощо.

Здійснюючи аналіз особливостей правового регулювання діяльності фізичних осіб як суб'єктів підприємництва, зазначимо, що усе це пов'язано, перш за все, із законодавчою невизначеністю окремих понять у сфері підприємництва, недосконалістю регулювання умов та особливостей здійснення фізичними особами підприємницької діяльності.

Серед сучасних наукових досліджень певна кількість робіт присвячена аналізу правового становища різних організаційно-правових господарювання, комплексного господарсько-правового дослідження правового статусу фізичної особи - підприємця як учасника господарських відносин до сьогодні в Україні не провадилось.

Як правило, у вітчизняній юридичній літературі питання правового положення фізичних осіб - підприємців розглядаються у контексті ознак підприємницької діяльності та її організаційно-правових форм [21-23; 31; 38], багато робіт присвячено проблемам легітимації приватних підприємців [45; 81-84]. При цьому, недостатньо уваги приділялось особливостям їх правового становища у порівнянні з іншими громадянами та суб'єктами господарювання - юридичними особами.

На нашу думку, потребують доопрацювання також ряд інших проблем: 1) питання правового режиму майна фізичних осіб – підприємців; 2) межі і особливості їх відповідальності тощо. У даному контексті зазначимо, що законодавство, яке регулює підприємницьку діяльність фізичних осіб, носить багатоструктурний характер і включає норми загального, галузевого та спеціального законодавства у сфері підприємництва.

Аналіз вітчизняної нормативно-правової бази призводить до однозначного висновку про те, що у нашій державі не існує єдиного спеціального законодавчого акту, що містив би загальні та спеціальні норми щодо підприємництва громадян. Норми Цивільного та Господарського

кодексів України щодо досліджуваного питання є недостатньо повними і не відповідають науковим та практичним потребам.

Отже, сьогодні можна вести мову про необхідність систематизації законодавства, що регулює діяльність фізичних осіб – підприємців як особливості правового регулювання підприємницької діяльності фізичних осіб. Також об'єктивно необхідним є подальше вдосконалення підприємницького законодавства як складової забезпечення ефективного застосування правових норм, усунення прогалин і суперечностей правового регулювання.

Вищенаведене ще раз підкреслює актуальність обраної тематики дослідження та її мету щодо детального аналізу проблемних питань регулювання правового статусу фізичної особи - підприємця та обґрунтування пропозицій щодо вдосконалення законодавства, яке регулює підприємницьку діяльність громадян.

Отже зазначимо, що право фізичних осіб на зайняття підприємницькою діяльністю закріплено у ст. 42 Конституції України, відповідно до якої кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом [29]. Свобода підприємництва передбачає «можливість особи вирішувати чи займатися підприємницькою діяльністю та вільно її обирати, забезпечує кожному підприємцю право визначати вид діяльності, способи її здійснення, часові та територіальні межі втілення власних здібностей» [31, с. 18].

За своєю природою право на підприємницьку діяльність є невідчужуваним і, по суті, передбачає забезпечення кожному рівних можливостей для його реалізації. Гарантуючи свободу підприємництва, держава шляхом правового регулювання визначає межі допустимої поведінки для підприємця.

По-перше, з метою створення оптимального середовища для всіх учасників ринку держава, в рамках здійснюваної державної економічної політики, за допомогою певних важелів, перелічених у ст. 10 ГК України, формує єдині, рівні для всіх умови здійснення господарської (у тому числі

підприємницької) діяльності, які сприяють досягненню необхідного балансу приватних та публічних інтересів та зміцненню правового господарського порядку в цій сфері.

По-друге, на законодавчому рівні встановлено перелік видів діяльності, в яких підприємництво заборонено. Як правило, заборона стосується тих видів діяльності, в яких передбачається високий рівень централізації функцій, тобто заборона використовується як гарантія реалізації державою своїх зобов'язань стосовно забезпечення екологічної, економічної безпеки, виконання міжнародних зобов'язань.

Єдиного закону, що окреслював би коло видів діяльності, де підприємництво заборонено, на сьогодні, на жаль, немає, тому вважаємо необхідним закріпити перелік видів діяльності, підприємництво в яких забороняється, у ГК України. Обмеження права фізичної особи на здійснення підприємницької діяльності встановлюється Конституцією України та законом. Частина 2 ст. 42 Конституції України передбачає, що підприємницька діяльність депутатів, посадових і службових осіб органів державної влади й органів місцевого самоврядування обмежується законом [29].

Закони, що регламентують особливості певних видів діяльності, насамперед у сфері державного управління та контролю, та визначають правовий статус посадових осіб цих органів, розширюють перелік зазначених осіб, наведений у Конституції України. Так, забороняється займатися підприємницькою діяльністю військовослужбовцям та працівникам правоохоронних органів. Зміст цих обмежень досліджено у рішенні Конституційного Суду України від 17 березня 2004 р. у справі № 1-13/2004 (справа про соціальний захист військовослужбовців та працівників правоохоронних органів).

Відповідно до ч. 2 ст. 50 ЦК України фізична особа здійснює своє право на підприємницьку діяльність за умови її державної реєстрації в порядку, встановленому законом. Схоже положення закріплене в ст. 128 ГК

України, згідно з якою громадянин визнається суб'єктом господарювання у разі здійснення ним підприємницької діяльності за умови державної реєстрації його як підприємця без статусу юридичної особи.

Правове значення державної реєстрації полягає в тому, що в результаті такої реєстрації фізична особа набуває статус суб'єкта господарювання (підприємця). Якщо фізична особа не здійснила державної реєстрації як суб'єкта підприємницької діяльності, незважаючи на фактичне зайняття підприємництвом, така особа не набуває статусу підприємця.

У цьому контексті судова практика виходить з того, що у разі встановлення судом факту, що підприємець належить до числа громадян, які не мають права займатися підприємницькою діяльністю, або позбавлені права нею займатися, або займаються нею без правових підстав, суд визнає договір, укладений такою особою, недійсним повністю чи у певній частині (п. 6 листа Вищого господарського суду України «Про деякі приписи чинного законодавства, що регулює підприємницьку діяльність громадян» від 23 жовтня 2012 р. № 01-8/556) [87, с. 91–92].

Водночас, у прямо визначених законом випадках можуть передбачатися винятки із зазначеного правила, спрямовані на захист інтересів кредиторів-контрагентів «фактичних підприємців» від недобросовісних дій останніх. Зокрема, йдеться про намагання боржників «фактичних підприємців» уникнути виконання прийнятих на себе зобов'язань шляхом апелювання на дефектність підстави таких вимог у зв'язку з відсутністю в боржника статусу підприємця.

З цією метою ч. 3 ст. 50 ЦК України містить правило, якщо фізична особа не зареєстрована як суб'єкт підприємницької діяльності, а договори як підприємець уклала, то вона не вправі за цими підставами оспорювати ці договори. Такі договори, хоч і не відповідають законодавству, однак мають виконуватись, поки суд не визнає їх недійсними за іншими правовими підставами [80]. У цьому випадку «фактичний підприємець» позбавляється права оспорювати договори, укладені ним до моменту державної реєстрації

особи як підприємця, але в процесі здійснення підприємництва, на підставі відсутності в цієї сторони статусу підприємця. Зокрема, такі договори не можуть бути визнані недійсними в судовому порядку за цією правовою підставою.

Однак за цією підставою такі договори можуть бути оспорені контрагентом «фактичного підприємця» чи заінтересованою особою. В усіх інших випадках договори, вчинені з порушенням порядку здійснення підприємницької діяльності, повинні визнаватися недійсними, як такі, що суперечать актам цивільного законодавства (ч. 1 ст. 203 ЦК) [80].

Для здійснення деяких видів господарської діяльності підприємцю потрібно одержання відповідного дозволу (ліцензії). Відповідно до спеціальних законів ліцензуванню, зокрема, підлягають банківська діяльність; професійна діяльність на ринку цінних паперів; із надання фінансових послуг; зовнішньоекономічна діяльність; діяльність у сфері освіти; виробництво і торгівля спиртом етиловим, коньячним і плодовим, алкогольними напоями та тютюновими виробами; надання послуг з перевезення пасажирів; будівельна діяльність. У літературі нерідко висловлюються критичні зауваження на адресу ліцензування, зокрема вважається, що ліцензування йде на користь тільки бюджету й чиновникам [3, с. 111].

Не можна погодитися з критикою ліцензування взагалі, оскільки воно необхідне для перешкоджання вступу до ринку осіб, не здатних через відсутність відповідної кваліфікації та інших можливостей грамотно та небезпечно займатися певним видом діяльності, і отже, спрямовано на захист, насамперед, споживачів та й самих учасників підприємницької діяльності.

До речі, на нашу думку, ліцензування окремих видів господарської діяльності властиве не тільки країнам, що здійснюють трансформацію до ринкової економіки, а й давно відомо державам з розвинутою ринковою економікою [92, с. 44]. Однак не можна схвалити і надмірну кількість видів

діяльності, що підлягають відповідно до законодавства ліцензуванню, оскільки ліцензування обмежує можливості підприємців займатися відповідною діяльністю, ускладнює участь на конкретному ринку, що, в остаточному підсумку, може негативно впливати на розвиток підприємництва.

Вперше у Законі України «Про підприємництво» у 1991 році був визначений перелік видів діяльності, що ліцензуються, і який включав лише 11 видів діяльності, він був збільшений багатократно (до 112). Останнім часом він змінюється у межах 50-60 видів діяльності, що, однак, у декілька разів перевищує початковий перелік [19, с. 41].

Із приводу природи ліцензування у вітчизняній літературі висловлено різні думки. На думку деяких вчених, ліцензування – це форма державно-правового регулювання різних форм господарювання та забезпечення життєво важливих інтересів особистості, держави і суспільства [6, с. 192], на думку інших – це вид державного контролю [17, с. 208].

Обґрунтованим є позначення ліцензування як правового режиму здійснення окремих видів діяльності тільки за наявності спеціальних дозволів (ліцензій), що видаються уповноваженими органами публічної влади при дотриманні визначених умов, призначення якого – у встановленні особливого державного контролю за здійсненням таких видів підприємництва, які в силу властивих їм особливостей, пов'язані з реалізацією найбільш важливих публічних інтересів [23, с. 112].

Ю.П. Битяк, В.М. Гаращук, О.В. Дьяченко розглядають ліцензування як адміністративно-правовий регулятор підприємницьких відносин, що має на меті забезпечення нормального співвідношення приватних інтересів комерційної особи з публічними інтересами суспільства в цілому [1, с. 82].

Вважаємо, що ліцензування є одним із засобів державного регулювання економіки в цілому та підприємницької діяльності зокрема, та пропонуємо закріпити на законодавчому рівні критерії для визначення ліцензійних видів господарської діяльності. Критерії віднесення того або іншого виду

діяльності до тих, що ліцензуються, мають бути науково обґрунтованими, при цьому обов'язкове врахування ступеня зачіпання цим видом діяльності суспільного інтересу (інтересів здоров'я і безпеки населення) та інтересів держави (державної безпеки).

Основними серед таких критеріїв можна назвати: 1) небезпеку конкретної діяльності для необмеженого кола осіб, які не беруть участі у її здійсненні; 2) високу її прибутковість; захист прав та інтересів широкого кола споживачів тощо.

Слід також зазначити, що у більшості Ліцензійних умов провадження того чи іншого виду діяльності міститься вимога щодо організаційно-правової форми ліцензіата. Наприклад, отримати ліцензію на здійснення діяльності з торгівлі цінними паперами можуть лише господарські товариства, для яких операції з цінними паперами є виключним видом діяльності, а також банки (Ліцензійні умови провадження професійної діяльності на фондовому ринку - діяльності з торгівлі цінними паперами, затверджені рішенням державної комісії з цінних паперів та фондового ринку № 346 від 26.05.2006 р.) [35, с. 56].

З урахуванням вищенаведених критеріїв віднесення того чи іншого виду діяльності до тих, що ліцензуються, та пропозицій щодо зменшення кількості ліцензійних видів діяльності відповідно до цих критеріїв, а також з метою захисту прав та інтересів споживачів та суспільства в цілому, вважаємо за доцільне закріпити у законодавстві таку обов'язкову умову здійснення ліцензійних видів господарської діяльності, як наявність статусу юридичної особи. Зробити це можна поступово шляхом внесення відповідних змін до Ліцензійних умов здійснення того чи іншого виду господарської діяльності, а саме конкретизувати вимоги щодо організаційно-правової форми суб'єкта господарювання - ліцензіата.

У відповідь на можливу критику щодо встановлення додаткових заборон на здійснення фізичними особами окремих видів підприємницької діяльності, вважаємо за потрібне навести наступні аргументи.

По-перше, громадяни можуть здійснювати підприємницьку діяльність через приватне підприємство, що ним створюється, самотійно або разом з іншими особами, для чого громадянин може становитись учасником та/або засновником, у тому числі єдиним, господарського товариства.

По-друге, при створенні юридичної особи виникає новий суб'єкт права, і майно, передане їй фізичною особою-власником, використовується у підприємницькій діяльності вже від імені цього нового суб'єкта правовідносин. При цьому відповідальність по зобов'язаннях несе сама ця юридична особа, а не її засновник, за виключенням випадків, коли законом та установчими документами встановлена субсидіарна відповідальність засновників (учасників).

Господарська відповідальність фізичних осіб - підприємців, як і відповідальність інших суб'єктів господарювання, виникає в результаті порушення ними своїх договірних зобов'язань або в результаті порушення норм чинного законодавства. Вчинення правопорушення тягне за собою застосування до фізичних осіб - підприємців організаційних та/або майнових санкцій, що виливаються у негативні наслідки відповідно організаційного або майнового характеру. Майнова відповідальність фізичних осіб - підприємців, а точніше – її межі, є однією особливістю їх правосуб'єктності.

Більш наглядною ця особливість стає при порівнянні її з відповідною стороною правосуб'єктності інших учасників господарських відносин. Справа у тому, що фізичні особи-підприємці відповідають не лише тим майном, яке використовується ними для здійснення підприємницької діяльності, але всім іншим майном, належним їм на праві приватної власності. За зобов'язаннями одного з подружжя, який є приватним підприємцем, стягнення може бути накладено на його особисте майно і на його частку у праві спільної сумісної власності подружжя. Стягнення за зобов'язаннями фізичної особи – підприємця може бути звернено на його частку у праві спільної сумісної власності подружжя лише після виділення такої частки в натурі як за позовом кредитора (ст. 371 ЦК та ст. 73 Сімейного

кодексу України), так і за поданням державного виконавця (ст. 379 Цивільного процесуального кодексу).

Крім того, якщо фізичній особі - підприємцю належить майно, що є у спільній частковій власності, його кредитор вправі пред'явити позов про виділ частки із спільного майна в натурі для звернення стягнення на неї (ст. 366 ЦК). У разі поділу майна, що об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, частки майна дружини та чоловіка вважаються рівними, якщо інше не визначено домовленістю між ними або шлюбним договором.

Таким чином умовами шлюбного договору може бути визначено інші розміри часток дружини та чоловіка у праві спільної сумісної власності подружжя, тобто зменшені ризики та звужені межі майнової відповідальності приватного підприємця. Також положеннями шлюбного договору можуть бути вирішені правові колізії, які виникають при застосуванні норм Сімейного, Цивільного та Господарського кодексів України у спорах за участю громадян – підприємців. Умовами шлюбного договору також може бути коригований перелік видів майнових активів, що належать до особистої приватної власності дружини/чоловіка. Наприклад, плоди та доходи (дивіденди) від речей, що є особистою приватною власністю одного з подружжя, можуть відповідно до умов шлюбного договору вважатися об'єктами права спільної сумісної власності подружжя. Тоді у разі накладення стягнення за зобов'язаннями чоловіка, який є приватним підприємцем, подружжя ризикує втратити не всі плоди та доходи, а лише їх частину. Речі для професійних занять (оргтехніка, лікарське обладнання тощо), придбані під час шлюбу для одного з подружжя, які відповідно до діючого законодавства є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, умовами шлюбного договору можуть бути визнані особистою приватною власністю дружини/чоловіка, враховуючи, що підприємницька діяльність фізичної особи здійснюється на професійній основі. На підставі вищевикладеного, вважаємо необхідним проведення роз'яснювальної роботи серед приватних підприємців щодо доцільності укладення за взаємною

згодою подружжя шлюбного договору між чоловіком і дружиною, коли обидва чи один з них здійснюють підприємницьку діяльність [89].

Отже, у результаті проведеного дослідження визначено особливості правового статусу та правового регулювання державою діяльності фізичних осіб як суб'єктів підприємництва та доведено, що такий суб'єкт є досить надійним контрагентом для інших учасників підприємницької діяльності завдяки, щонайменше, двом обставинам, які є сторонами однієї із складових його специфічної правосуб'єктності – господарської відповідальності. З одного боку – це можливість компенсувати збитки, завдані фізичною особою-підприємцем, за рахунок всього належного йому майна. З іншого боку – перспектива втрати всього наявного майна примушує фізичну особу - підприємця бути обережним у виборі контрагентів і виконувати прийняті на себе зобов'язання належним чином та в строки, передбачені договором.

З метою попередження негативних явищ у сфері підприємництва, а також з огляду на те, що єдиного законодавчого акту, який би встановлював об'єктивні заборони на здійснення підприємницької діяльності, сьогодні в Україні не існує, доцільно закріпити перелік видів діяльності, підприємництво в яких забороняється, у ГК України.

Виходячи з конституційних положень про рівність перед законом усіх суб'єктів права власності і господарювання, доцільно також запровадити додаткові правові механізми, що забезпечуватимуть захист майнових прав фізичної особи-підприємця, зокрема, обов'язкове страхування майнової відповідальності фізичної особи-підприємця за зобов'язаннями, пов'язаними зі здійсненням ним підприємницької діяльності, при цьому законом має бути встановлено мінімальний розмір страхової суми. Подальша розробка проблем правового статусу фізичних осіб-підприємців є перспективним напрямом з точки зору, насамперед, забезпечення їх конституційних прав і свобод, так само як і дотримання інших приватних, а також публічних інтересів.

РОЗДІЛ 2.

ХАРАКТЕРИСТИКА СУЧАСНОГО СТАНУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ФІЗИЧНИХ ОСІБ-ПІДПРИЄМЦІВ

2.1 Адміністративно-правове регулювання діяльності фізичних осіб-підприємців

Забезпечення економічної безпеки України та добробуту її громадян шляхом захисту конкурентного ринкового середовища, реалізації конституційного права кожного громадянина на підприємницьку діяльність, формування сприятливого та передбачуваного правового поля для реалізації відповідного права є однією з основних функцій держави. Поступ нашої держави до європейського соціально-економічного простору з його стандартами та вимогами до системи управління і законодавства зумовлюють необхідність масштабного реформування адміністративної сфери, а також побудови взаємостосунків громадян як суб'єктів підприємництва з державою на нових засадах.

Формування органами державної влади правових механізмів забезпечення підприємницької діяльності фізичних осіб створює необхідні передумови для розв'язання низки наявних економічних та соціальних проблем. Хоча в Україні загалом сформовано законодавство, яким визначено правові засади державної політики у сфері підприємницької діяльності, про що надано характеристику у першому розділі роботи, однак неефективна робота державних органів, відсутність чіткого визначення окремих процедур не дають змоги забезпечити належне додержання усіх його вимог.

Аналіз наявної нормативно-правової бази та правозастосовної практики показує, що наявні засоби державного забезпечення сфери підприємництва громадян нині стали неефективними та потребують перегляду, а накопичені впродовж останніх років проблеми у сфері формування і реалізації

забезпечувальної політики стримують розвиток підприємницької діяльності фізичних осіб.

На даному етапі суспільно-економічного розвитку вимагається удосконалення ряду адміністративних дозвільних процедур, зокрема, спрощення процедур реєстрації та скасування (припинення) реєстрації підприємницької діяльності фізичними особами, одержання ряду інших адміністративних послуг.

Тобто, необхідною на даному етапі є підтримка державою становлення та розвитку ініціативної підприємницької діяльності фізичних осіб шляхом звуження прямого адміністративного державного контролю за діяльністю суб'єктів підприємництва та реформування сфери надання адміністративних послуг, пом'якшення податкового навантаження, розвиток інфраструктури для надання суб'єктам підприємництва фінансової, матеріально-технічної, інформаційної, науково-технологічної, консультативної підтримки, підвищення ролі підприємництва, конкурентоспроможності економіки держави.

За нашим переконанням, саме механізм адміністративно-правового забезпечення державної політики у сфері підприємницької діяльності фізичних осіб, як самостійна наукова категорія, може забезпечити чітке бачення усієї діяльності органів публічного адміністрування з упровадження права кожного на здійснення підприємницької діяльності у життя, дає можливість провести аналіз такої діяльності, визначити існуючі проблеми та надати рекомендації щодо її покращання.

У сучасній науковій літературі категорія «механізм» використовується лише як складова юридичних термінів для обґрунтування певних правових явищ в теоретико-дослідницьких працях науковців, проте як самостійне поняття категорія «механізм» відсутня [22, с. 18].

В ході дослідження певних правових явищ у сфері підприємницької діяльності юридичних осіб та досліджуючи юридичні джерела, що характеризують різні правові динамічні процеси та явища у цій сфері,

більшість авторів у своїх наукових працях застосовують термін «механізм» [31, с. 12]. Такий термін, наприклад, застосовується, коли аналізують поняття «механізм держави», його використовують при обґрунтуванні поняття «механізм правового впливу», а також як «механізм управління», при розкритті сутності та буття такого правового явища як «механізм правового регулювання». Також це словосполучення використовується при відображенні таких правових явищ як «механізм реалізації норм права» та «механізм адміністративно-правового регулювання», а також «механізм адміністративно-правового захисту».

У сучасній вітчизняній науці адміністративно-правовий механізм забезпечення прав людини у сфері підприємництва досить часто ототожнюється з механізмом адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності, котрий визначають як: 1) сукупність правових засобів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання суспільних відносин у сфері адміністративного права; 2) сукупність адміністративно-правових засобів, за допомогою яких здійснюється вплив на відносини, що виникають в процесі виконавчо-розпорядчої діяльності держави [7, с.63].

На нашу думку, до адміністративно-правових засобів необхідно відносити:

- 1) норми права;
- 2) правові відносини;
- 3) акти реалізації прав і обов'язків;
- 4) акти тлумачення норм адміністративного права [92, с. 74].

Осмислення сутності механізму правового забезпечення тісно пов'язане з розумінням правового регулювання. У межах інструментальної інтерпретації правове регулювання аналізується у вигляді складової частини правового впливу. Однак більш прийнятною є позиція, за якою правовий вплив та правове регулювання розглядаються в якості самостійних форм дії права. За такого підходу механізм дії права охоплює механізм правового регулювання та механізм правового впливу. З іншого боку, правове

регулювання та механізм правового регулювання є різнопорядковими явищами правової дійсності.

Механізм адміністративно-праового регулювання підприємницької діяльності фізичних осіб є складовою частиною (компонентом) правового регулювання, що забезпечує його функціонування. Неврахування цієї умови призводить до ототожнення правового регулювання та його механізму. Така точка зору в цілому характерна для прихильників комплексного, насамперед діяльнісно-інструментального, підходу до трактування механізму правового регулювання.

Враховуючи сильні та слабкі теоретико-методологічні сторони наявних способів осмислення механізму правового регулювання державою діяльності фізичних осіб-підприємців, зроблено вибір на користь інструментального. Головний аргумент – його відповідність вихідній загальноприйнятій інтерпретації права як особливого регулятора суспільних відносин.

Використовуючи вище зазначені напрацювання, окреслимо, що під механізмом правового забезпечення (впливу) потрібно розуміти систему правових засобів, за допомогою яких забезпечується стабільність суспільних відносин шляхом найбільш оптимального поєднання індивідуальних, громадських та державних інтересів членів соціуму з метою створення умов для прогресивного розвитку кожної особистості.

В.А. Дерещь зазначає, що означений механізм характеризується низкою ознак. Особливу увагу потрібно акцентувати на забезпеченні системно-функціонального, взаємокорелятивного бачення правових засобів, зокрема норм права та її окремих різновидів, у процесі правового регулювання суспільних відносин [15, с.91].

Таким чином, сукупність адміністративно-правових засобів, за допомогою яких поведінка суб'єктів підприємництва-фізичних осіб приводиться у відповідність до вимог і дозволів, що містяться в нормах права, називається механізмом адміністративно-правового регулювання діяльності фізичних осіб-підприємців.

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що вказаний механізм як явище комплексне, включає такі складові:

1) норми права, які фактично виступають його основою, оскільки саме з юридичних норм, їх змісту розпочинається правовий вплив на відносини, що виникають у процесі господарської діяльності між суб'єктами господарювання і органами публічної адміністрації. Якість правового регулювання сфери господарювання залежить не лише від того, якою мірою норми права враховують закономірності господарських відносин, а від рівня загальної та правової культури законодавчого корпусу;

2) правові відносини, які виникають між суб'єктами господарювання, а також між регуляторними органами, органами публічної адміністрації та суб'єктами господарювання виступають визначеною у правовій нормі моделлю поведінки суб'єктів господарювання;

3) акти реалізації прав і обов'язків як дії суб'єктів господарювання згідно з приписами правових норм. Реалізовуватися права і обов'язки можуть як у межах певних правовідносин, так і у вигляді окремих актів. На процес правового регулювання господарської діяльності завжди істотно впливають такі чинники, як законність, правосвідомість і правова культура. Механізм адміністративно-правового забезпечення деякі автори розуміють як засіб здійснення державно-владних повноважень під час адміністративно-правового регулювання суспільних відносин, які виникають у відповідній сфері, що здійснюється уповноваженими на це державними органами з метою забезпечення функцій держави [12, с. 111].

З огляду на те, що адміністративно-правове забезпечення регуляторної політики в сфері підприємництва передбачає, насамперед, регулювання за допомогою норм адміністративного права суспільних відносин, що виникають для та в процесі реалізації права кожної фізичної особи на підприємницьку діяльність, в загальному розумінні терміни «механізм забезпечення державного регулювання господарською діяльністю» та «механізм адміністративно-правового забезпечення регуляторної політики в

сфері господарювання» у теорії адміністративного права можна вважати тотожними поняттями.

Ще одним такої позиції є той факт, що засоби державного забезпечення у сфері підприємництва формуються органами публічного адміністрування чи їх посадовими та службовими особами, котрі мають відповідні владні повноваження (в тому числі й делеговані), у процесі діяльності яких утворюються суспільні відносини, врегульовані адміністративним правом. Діяльність органів публічної адміністрації у взаємовідносинах з суб'єктами підприємницької діяльності-фізичними особами є адміністративно-правовими.

Досліджуючи адміністративно-правовий механізм правового регулювання підприємницької діяльності І.П. Голосніченко, зазначає, що лише ті з елементів, які за своєю спрямованістю та значенням здатні виконувати роль засобів впливу на певний об'єкт з метою забезпечення належного етапу його існування варто включати до складу адміністративно-правового механізму [10, с. 55].

Такими, за його структурою формування відносин є:

- 1) норми права та нормативні акти;
- 2) юридичні факти;
- 3) акти застосування права, реалізації прав і обов'язків;
- 4) принципи та інструменти, методи регулювання, а також процедури і алгоритми реалізації діяльності, включаючи техніки і технології управління;
- 5) відповідне правове забезпечення [10, с. 58].

Слід зазначити, що В.К. Колпаков під адміністративно-правовим механізмом регулювання підприємницької діяльності розуміє систему правових засобів, інтегрованих та організованих таким чином, що дозволяє послідовно й ефективно забезпечити правове регулювання суспільних відносин нормами адміністративного права [20, с. 25].

Досліджені зразки наявного наукового доробку дають змогу сформулювати визначення механізму адміністративно-правового

забезпечення державної політики у сфері підприємництва як системи взаємопов'язаних і взаємодіючих правових заходів та засобів, спрямованих на створення умов, необхідних для повноцінного здійснення права кожного на підприємницьку діяльність у вигляді його визнання, гарантованості, реалізації, охорони, захисту та відновлення в разі порушення, а також на врегулювання адміністративно-господарських відносин між регуляторними органами, органами публічної адміністрації та суб'єктами господарювання, створення реальних умов для свободи підприємництва, вільної конкуренції, із покладанням на державу лише створення правил для функціонування таких відносин і контроль за їх виконанням.

Отже, вказаний механізм, будучи взаємодіючою між собою системою елементів діяльності органів публічної адміністрації, регламентованих адміністративно-правовими нормами, спрямований на удосконалення адміністративно-господарських відносин між державою та фізичними особами підприємцями направлений на зменшення регуляторного тиску на таких суб'єктів шляхом спрощення процедур державного регулювання сфери підприємництва.

Особливість цього механізму полягає в тому, що він виконує подвійну роль: з одного боку, виступає регулятором адміністративно-господарських відносин, що виникають під час здійснення регуляторної політики у сфері підприємництва між органами публічної адміністрації та суб'єктами господарювання-фізичними особами, а з іншого, – є адміністративно-правовою гарантією збереження можливості реалізації визначених Конституцією та законами України прав та інтересів суб'єктів господарювання-фізичних осіб.

Крім того, необхідно зазначити, що зміст механізму адміністративно-правового забезпечення державної політики у сфері підприємництва фізичних осіб розкривається через визначення мети, завдань, напрямів, об'єктів, суб'єктів, форм та методів здійснення регуляторної політики у цій сфері, що виявляється в обов'язку держави не лише закріпити права та

свободи суб'єктів господарювання на найвищому рівні, а й створення всіх необхідних умов для їх належної реалізації.

Надаючи детальний аналіз такій суспільно-правовій категорії як підприємницька діяльність фізичних осіб, зазначимо, що державою мають бути вжиті всі заходи як політичного, соціально-економічного, інформаційно-пропагандистського, організаційного, правового, спеціального та іншого характеру, спрямовані на забезпечення права кожного на здійснення легальної підприємницької діяльності, виявлення, попередження та усунення об'єктивних і суб'єктивних причин, що породжують й сприяють порушенню цього права, а також забезпечення прийняття економічно доцільних та ефективних регуляторних актів, здійснення з боку держави контролю і нагляду в сфері господарювання для усунення незаконності, що може призвести до негативних наслідків як для суб'єктів господарювання, підприємців та споживачів, так і для економіки країни.

На нашу думку, структура зазначеного адміністративно-правового механізму державного забезпечення діяльності фізичних осіб-підприємців як складного правового явища складається із таких блоків:

- 1) нормативно-правового;
- 2) інституційно-організаційного;
- 3) процедурно-функціонального;
- 4) забезпечувального;
- 5) інформаційно-аналітичного.

Так, нормативно-правовий блок вказаного механізму включає сукупність нормативно-правових актів, які створюють правові умови для здійснення державної регуляторної політики у сфері підприємницької діяльності фізичних осіб, а саме правові норми, за допомогою яких здійснюється: закріплення повноважень, які покликані забезпечувати діяльність, спрямовану на підготовку, прийняття, відстеження результативності та перегляд регуляторних актів, що здійснюється регуляторними органами, фізичними особами в межах, у порядку та у спосіб,

визначених чинним законодавством України; зміна чи скасування окремих нормативно-правових актів, визначення сфери їх дії та кола учасників тощо. Значення нормативно-правового блоку полягає в тому, що саме він надає зазначеному механізму юридичної форми та забезпечує практичне втілення у життя.

В свою чергу, інституційно-організаційний блок механізму адміністративно-правового забезпечення державної регуляторної політики у сфері підприємництва фізичних осіб являє собою сукупність державних та недержавних інституцій, а також посадових осіб, якщо відповідно до законодавства вони мають повноваження одноосібно приймати регуляторні акти, а також здійснювати регуляторну діяльність, спрямовану на підготовку, прийняття, відстеження результативності та перегляду регуляторних актів, що здійснюється як регуляторними органами, органами публічної адміністрації, так і фізичними та юридичними особами, їх об'єднаннями, територіальними громадами [19, с.41].

До регуляторних органів у сфері правового регулювання підприємницької діяльності фізичних осіб із спеціальним статусом належать: Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Національний банк України, інші державні органи, центральні органи виконавчої влади, місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, а також посадові особи будь-якого із зазначених органів, якщо відповідно до законодавства ці особи мають повноваження одноосібно приймати регуляторні акти.

Процедурно-функціональний блок механізму адміністративно-правового забезпечення державної правової політики у сфері підприємництва включає принципи, інструменти, форми та методи адміністративно-правового регулювання, а також процедури і алгоритми забезпечення здійснення органами публічної адміністрації державної регуляторної політики у сфері господарювання, включаючи техніки і технології державного управління та державного регулювання господарської діяльності.

До забезпечувального блоку механізму адміністративно-правового забезпечення державної регуляторної політики у сфері господарювання фізичних осіб-підприємців входять такі складові як кадрове, наукове матеріально-технічне та інше забезпечення.

Інформаційно-аналітичний блок цього механізму включає: аналіз стану розвитку господарської діяльності та підприємництва у державі; аналіз стану впровадження регуляторних актів і досягнення ними цілей, задекларованих при їх прийнятті; аналіз впливу регуляторних актів на ринкове середовище, забезпечення прав та інтересів суб'єктів господарювання, громадян та держави; дослідження відповідності проектів регуляторних актів принципам державної регуляторної політики, а також формам і рівню державного регулювання господарської діяльності; інформування громадськості про здійснення регуляторної діяльності у сфері господарювання.

Наведені приклади законодавчого регулювання та наукового досвіду показують, що складовими частинами механізму адміністративно-правового забезпечення державної правової політики у сфері підприємницької діяльності фізичних осіб виступають елементи, які значною мірою впливають на його ефективність. Тобто від злагодженої взаємопов'язаної роботи його елементів залежить дія всього механізму. Підвищення ефективності дії вказаного механізму може бути здійснено лише за умови подальшого удосконалення окремих його блоків та елементів, що входять до їх складу.

Отже, органи законотворчої діяльності нашої держави повинні вживати всі заходи правового характеру, спрямовані на забезпечення права кожної фізичної особи на здійснення легальної підприємницької діяльності, виявлення, попередження та усунення об'єктивних і суб'єктивних причин й умов, що породжують та сприяють порушенню цього права, а також на забезпечення прийняття економічно доцільних й ефективних регуляторних актів, здійснення з боку держави контролю та нагляду у сфері підприємницької діяльності для усунення незаконності, що може призвести

до негативних наслідків як для підприємців та споживачів, так і для економіки держави. Незважаючи на те, що в Україні проявляється істотне вдосконалення законодавства про державне забезпечення суб'єктів підприємницької діяльності, особливо у частині державної реєстрації, дозвільної діяльності, оподаткування, страхування, патентування, квотування, стардантизації, сертифікації тощо, прогалини у правовому регулюванні таких важливих суспільно-економічних процесів як підприємництво фізичних осіб повною мірою не заповнені, та потребують подальших наукових досліджень у царині даної проблематики.

Отже, становлення України як незалежної держави зумовило зміни у правовій системі, стрімке реформування та вдосконалення законодавства, що регулює відносини у всіх сферах суспільно-економічних відносин. Зміни концептуальних засад економічних відносин передбачають оновлення та реформування механізму державного регулювання господарських відносин, змінює завдання органів державної влади в цій сфері.

Проте існує низка проблем, які потребують свого якнайшвидшого вирішення, зокрема, до таких можна віднести проблему реального забезпечення захисту інтересів фізичних осіб-підприємців у процесі повсякденних взаємовідносин з органами публічної адміністрації, а також прав цих суб'єктів, які притягуються до адміністративної відповідальності.

Важливим аспектом сучасного нормативно-правового регулювання адміністративних правовідносин є проблеми формування ефективних заходів адміністративної відповідальності до фізичних осіб як суб'єктів підприємницької діяльності, які ігнорують норми і приписи правомірного функціонування та розвитку, що впливає на неефективність формування відносин суспільно-економічного розвитку у нашій державі та повинен сприяти активізації розвитку європейських традицій національної адміністративно-правової системи.

2.2. Господарсько-правове регулювання діяльності фізичних осіб як суб'єктів підприємництва

В Україні протягом останніх років досить розповсюдженою формою здійснення підприємницької діяльності є діяльність фізичних осіб-підприємців. Проте в процесі реалізації своїх прав часто сказані суб'єкти стикаються з значною кількістю питань та проблем як загальноправового, так і вузькоспеціалізованого характеру, які необхідно вирішувати, у першу чергу, у межах системи господарсько-правового регулювання їх діяльності.

У зв'язку з широким застосуванням та різноманіттям напрямків діяльності фізичних осіб - суб'єктів підприємництва проблеми господарсько-правового регулювання підприємницької діяльності залишаються актуальними і на даний час та, незважаючи на прийняття ГК України та ряду інших нормативно-правових актів, потребують вирішення на законодавчому рівні. Модератором головних ідей по удосконаленню господарсько-правових засад діяльності фізичних осіб є досвід наукового дослідження та пошуку відповідей на складні питання правозастосування.

Отже, аналіз господарсько-правових засад державного правового регулювання підприємництва як самостійного ініціативного виду діяльності юридичних осіб доцільно розпочати з аналізу базових законодавчих актів. Згідно зі ст. 42 ГК України, підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [16].

Визначення поняття підприємництва як виду діяльності фізичних осіб із спеціальним статусом має не тільки важливе теоретичне, а й практичне значення, оскільки значна частина норм законодавства стосується лише такого роду діяльності. Особливого значення це набуває при застосуванні імперативних норм, у тому числі тих, що регламентують санкції до фізичних

осіб-підприємців за порушення законодавства про підприємницьку діяльність в Україні.

Проілюструвати своє твердження доцільно шляхом наведення прикладу щодо правомірності чи неправомірності заняття фізичною особою підприємницькою діяльністю без відповідної державної реєстрації, що є надзвичайно поширеним фактом у сучасному вітчизняному суспільстві, який, як вид взаємовідносин органів державної влади і суб'єктів підприємництва детально розглянуто у підрозділі 2.1 випускної кваліфікаційної роботи.

Отже за вчинення фізичною особою такого виду протиправної діяльності органи державної виконавчої чи судової влади можуть застосувати до відповідного правопорушника заходи адміністративної відповідальності. Іншим прикладом протиправної діяльності фізичної особи у сфері підприємництва може стати здійснення підприємницької діяльності, яка підлягає ліцензуванню, з порушенням умов ліцензування, що може потягти за собою кримінальну відповідальність. Але така відповідальність може настати лише за умови наявності ознак саме підприємництва у діях порушника.

Визначальними і найбільш істотними ознаками підприємництва є мета, яка у переважній більшості випадків, полягає у одержанні прибутку, а також систематичність; здійснення цієї діяльності на власний ризик (здатність відповідати власним майном за результати) [11, с. 137]. Мета одержання прибутку є необхідною ознакою підприємницької діяльності. Але не слід змішувати мету підприємницької діяльності і результат такої цілеспрямованої діяльності. Та або інша діяльність не може бути віднесена до підприємницької, якщо її метою не є одержання прибутку. Проте якщо прибуток не отриманий, незважаючи на цільове спрямування діяльності на її досягнення, то сам по собі цей факт не може служити підставою для виключення її з числа підприємницької.

Отже, визначальною є наявність саме мети одержання прибутку, а не досягнення її на будь-якому етапі цієї комплексної діяльності. Наявність

мети одержання прибутку не виключає можливості недосягнення її в підприємницькій діяльності (як і в будь-якій іншій цілеспрямованій діяльності) і навіть навпаки, одержання протилежного результату (збитки, банкрутство).

Важливою ознакою підприємництва є систематичність, проте господарське законодавство, на жаль, не містить конкретизації цього поняття. Хоча це має важливе значення і трактується суб'єктами господарювання та контролюючими органами порізно. Тому необхідно на законодавчому рівні визначитися з вказаним питанням.

Підприємництво є діяльністю на власний ризик. Це означає, що за порушення договірних зобов'язань, кредитно-розрахункової і податкової дисципліни, вимог до якості продукції та інших правил здійснення господарської діяльності фізична особа як суб'єкт господарювання самостійно несе відповідальність, передбачену законодавством України.

Таким чином, фізична особа як суб'єкт підприємництва покладає на себе як позитивні, так і негативні наслідки для фізичних осіб-суб'єктів підприємницької діяльності. Підтвердженням цього є положення ЦК України, що встановлюють самостійну відповідальність фізичної особи - суб'єкта підприємницької діяльності (ст. 52) за зобов'язаннями, пов'язаними з їх підприємницькою діяльністю.

Здійснюючи засальну характеристику засад господарювання у даній випускній кваліфікаційній роботі, зазначимо, що одним із видів суб'єктів господарського права є фізична особа - підприємець. Це відносно новий суб'єкт господарського права, оскільки підприємницька діяльність за планово-розподільчої економіки була заборонена і легалізація її в Україні відбулася відповідно до Закону України від 07.02.1991 р. «Про підприємництво», який втратив чинність при вступі в силу Господарського кодексу України.

Відповідно до ст. 3 Класифікації організаційноправових форм господарювання, затвердженої Наказом Державного комітету України з

питань технічного регулювання та споживчої політики від 28 травня 2004 р. № 97 підприємцем є фізична особа, яка є громадянином України, іноземним громадянином, особою без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці.

Умовами здійснення підприємницької діяльності згідно зі ст. 50 ЦК України є повна цивільна дієздатність фізичної особи та державна реєстрація. Громадянин-підприємець є самодостатнім суб'єктом і не потребує для здійснення діяльності додаткових організаційно-правових форм. Зважаючи на визначення господарської діяльності, що наводиться у ст. 3 ГК України, у широкому значенні вони можуть виготовляти та реалізовувати продукцію, виконувати роботи чи надавати послуги вартісного характеру, що мають цінову визначеність.

Таким чином за предметом діяльності фізична особа може здійснювати:

- 1) виробничу підприємницьку діяльність, тобто діяльність, у процесі якої виробляється певна продукція;
- 2) невиробничу підприємницьку діяльність, у межах якої виділяють: - діяльність із виконання робіт, надання послуг (виконання ремонтних робіт, надання інформаційних послуг, здійснення транспортних перевезень); - діяльність із зайняття торгівлею; - іншу невиробничу діяльність, зокрема, діяльність на фінансовому ринку [21, с. 45].

Згідно з ч. 5 ст. 128 ГК України фізична особа-підприємець здійснює свою діяльність на засадах свободи підприємництва та відповідно до принципів, передбачених у ст. 44 ГК України, зокрема він може здійснювати самостійно будь-яку діяльність відповідно до потреб ринку, на власний розсуд приймаючи відповідні рішення, що не суперечать закону.

Проте законодавство містить обмеження щодо можливості провадження фізичними особами певних видів підприємницької діяльності.

По-перше, підприємницька діяльність, що її бажає провадити фізична особа, не має належати до тих видів діяльності, які забороняє закон. Під це

обмеження підпадають і незаконні види діяльності, і види діяльності, що не можуть стати об'єктом підприємництва через підвищені вимоги до безпеки роботи та потребу централізації функцій управління (наприклад, виробництво атомної енергії).

По-друге, обмеження права особи на підприємницьку діяльність встановлено в Конституції та деяких законах. Наприклад, здійснювати банківську, страхову, туроператорську діяльність дозволено лише юридичним особам; певні обмеження накладено також на підприємницьку діяльність депутатів, посадових і службових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування.

Фізична особа-підприємець вправі здійснювати будь-яку підприємницьку діяльність, щодо якої законом не встановлено заборони для даної категорії суб'єктів. Так, індивідуальні підприємці не вправі здійснювати такі види діяльності:

1) що становлять монополію держави (діяльність, пов'язана з обігом наркотичних речовин, прекурсорів, психотропних речовин, виготовлення та реалізація військової зброї та боєприпасів до неї, вибухових речовин та інші подібні види діяльності);

2) здійснювати які передбачається законом у певній організаційній формі: ломбардні операції (державні підприємства чи повні товариства), страхова діяльність (господарські товариства, крім товариства з обмеженою відповідальністю), банківська діяльність (комерційні банки, що створюються у формі акціонерного товариства, товариства з обмеженою відповідальністю чи кооперативного банку) та ін. [3, с. 138];

3) надавати фінансові послуги (випуск платіжних документів, платіжних карток, дорожніх чеків та/або їх обслуговування, кліринг, інші форми забезпечення розрахунків, діяльність з обміну валют, надання коштів у позику, в тому числі і на умовах фінансового кредиту, торгівля цінними паперами та деякі інші операції, встановлені Законом України «Про

фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12 липня 2001 р. № 2664-III;

4) займатися діяльністю у сфері організації телебачення і радіомовлення (Закон України «Про телебачення і радіомовлення» від 21 грудня 1993 р. № 3759-XII);

5) займатися космічною діяльністю (Закон України «Про космічну діяльність» від 15 листопада 1996 р. № 502/96-ВР).

Право здійснювати підприємницьку діяльність, яку не заборонено законом має фізична особа з повною цивільною дієздатністю. Але досягнення певного віку (реєстрація шлюбу, народження дитини тощо) не є безумовним свідченням наявності у особи повної цивільної дієздатності.

Проведені дослідження за даною проблематикою показують, що підприємницька діяльність суб'єкта підприємницької діяльності - фізичної особи є найзручнішим способом провадження бізнесу на початковому етапі. Це не потребує складання статуту або засновницького договору, не потребує формування статутного фонду, а отже й великого початкового капіталу. Не потрібно мати окрему юридичну адресу (місцезнаходження), оскільки адресою суб'єкта підприємницької діяльності буде домашня адреса підприємця. Не обов'язково відкривати рахунок у банку і виготовляти печатку: підприємець може зробити це за власним бажанням. нарешті, якщо фізична особа-підприємець не буде використовувати працю найманих працівників, їй не обов'язково реєструватися в органах соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, у центрі зайнятості, в органі фонду соціального страхування від нещасних випадків: це можна зробити на добровільних засадах.

Але, незважаючи на те, що така організаційноправова форма підприємництва є найпростішою, фізична особа - підприємець діє на ринку, вступаючи у відносини та набуває при цьому відповідних прав та обов'язків. Фізична особа - підприємець здійснює діяльність в межах універсальної

правоздатності – права займатися підприємницькою діяльністю, передбаченого ст. 42 Конституції України [29].

Це означає можливість особи займатися будь-яким видом підприємницької діяльності, здійснення якого не суперечить законодавству. Вона діє без установчих документів на відміну від юридичної особи, яка діє в межах спеціальної правоздатності та обмежена видами діяльності, встановленими засновниками в установчих документах. фізична особа - підприємець має можливість не відкривати банківський рахунок, працювати виключно за готівкові кошти і використовувати готівкову виручку на свій розсуд, а також обрати спосіб оподаткування доходів за спрощеною системою.

У той же час на таку особу покладено низку обов'язків, невиконання яких може потягти за собою юридичну відповідальність. Громадянин-підприємець зобов'язаний:

- 1) у передбачених законом випадках і порядку одержати ліцензію на здійснення певних видів господарської діяльності;
- 2) повідомляти органи державної реєстрації про зміну його адреси, зазначеної в реєстраційних документах, предмета діяльності, інших суттєвих умов своєї підприємницької діяльності, що підлягають відображенню у реєстраційних документах;
- 3) додержуватися прав і законних інтересів споживачів, забезпечувати належну якість товарів (робіт, послуг), що ним виготовляються, додержуватися правил обов'язкової сертифікації продукції, встановлених законодавством;
- 4) не допускати недобросовісної конкуренції, інших порушень антимонопольно-конкурентного законодавства;
- 5) вести облік результатів своєї підприємницької діяльності відповідно до вимог законодавства;
- 6) своєчасно надавати податковим органам декларації про доходи, інші необхідні відомості для нарахування податків та інших обов'язкових

платежів; сплачувати податки та інші обов'язкові платежі в порядку і в розмірах, встановлених законом [84, с. 195];

7) відшкодувати завдані ним шкоду і збитки (ч. 2 ст. 128 ГК України та ч. 1 ст. 52 ЦК України прямо встановлюють, що громадянин-підприємець відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, усім своїм майном, на яке відповідно до закону може бути звернено стягнення;

8) виконувати інші обов'язки, передбачені статтями 46 і 49 ГК України та іншими законодавчими актами.

Деталізуючи окремі елементи зазначеного переліку, слід пояснити, що фізична особа-підприємець, яка перебуває у шлюбі, відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, усім своїм особистим майном і часткою у праві спільної сумісної власності подружжя, яка належатиме їй при поділі цього майна (ч. 2 ст. 52 ЦК України).

Крім того, проведені власні наукові дослідження за проблематикою, дають підстави зробити висновок про те, що за рішенням суду за відповідними зобов'язаннями може бути звернено стягнення на все належне приватному підприємцеві майно, в тому числі і те, яке він не використовував для зайняття підприємницькою діяльністю (приватна квартира, дача, меблі, автомашина тощо).

Зважаючи на наявність повної відповідальності за своїми зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, всім своїм майном, громадянин-підприємець провадить підприємницьку діяльність без формування статутного, резервного та інших фондів).

Підводячи підсумок дослідження особливостей господарсько-правового регулювання відносин підприємницької діяльності в Україні, зазначимо, що фізична особа-підприємець уособлює і власника відповідної підприємницької діяльності (бізнесу), і орган управління такою діяльністю. Це відрізняє його від деяких юридичних осіб зі складним порядком управління, обумовленим наявністю декількох органів управління із

розподілом між ними відповідних функцій, а також спрощує відносини підпорядкованості та звітування за виконані роботи чи надані послуги.

Як особливість вітчизняного господарсько-правового регулювання підприємницької діяльності фізичних осіб, слід визначити, що чинне законодавство України не передбачає виокремлення майна, яке використовується підприємцем для здійснення підприємницької діяльності, із загальної маси належного цьому громадянину майна.

Таким чином, у даному підрозділі випускної кваліфікаційної роботи можна зробити висновок про те, що підприємницька діяльність суб'єкта фізичної особи є найзручнішим самодостатнім способом провадження бізнесу на початковому етапі. Це не потребує складання статуту або засновницького договору, не потребує формування статутного фонду, а отже й великого початкового капіталу.

Крім того, позитивною особливістю даної організаційно-правової форми підприємницької діяльності є відсутність необхідності мати окрему юридичну адресу (місцезнаходження), оскільки адресою суб'єкта підприємницької діяльності буде домашня адреса підприємця. Не обов'язково відкривати рахунок у банку, відокремлювати майно для здійснення підприємницької діяльності.

Проте потребують подальших досліджень характерні особливості здійснення підприємницької діяльності в Україні, оскільки на теоретичному рівні вдосконалення положень законодавства є очевидним та залишилося чимало не вирішених питань, які мають важливе значення для сучасного розвитку економіки України. Крім того, спрощена система оподаткування, обліку та звітності фізичних осіб підприємців, а також відсутність належного контролю з боку держави є середовищем для формування та розвитку різних типів порушень вітчизняного законодавства.

2.3 Застосування процедури банкрутства до фізичних осіб-підприємців в Україні

Перехід до ринкової парадигми соціально-економічного розвитку пов'язаний з принциповими змінами в підприємницькій діяльності фізичних та юридичних осіб, а також з виникненням специфічних для ринкової економіки відносин між позичальниками та кредиторами. Країни, що стали на шлях ринкової економіки, усвідомлюючи необхідність узгодження інтересів суб'єктів господарської діяльності для задоволення їх майнових прав у системі економічних відносин, приділяють велику увагу пошуку нових засад і нової якості діяльності еволюційно сформованого інституту неплатоспроможності.

Проведені дослідження особливостей правового регулювання діяльності фізичних осіб-підприємців показують, що банкрутство та пов'язані з ним проблеми особливо загострюються в кризові для держави періоди. Так, в Україні 1998-го, 2008-го і 2014-го років велика кількість фізичних осіб-підприємців через взяті, зокрема, кредити на розвиток власного бізнесу у валюті ставали боржниками, опиняючись після істотних коливань курсу долара в скрутному становищі [29. С. 55]. В ситуації, що складалася, без допомоги з боку держави вони практично не мали можливості цивілізовано впоратися зі своїми ризиками, а звернення до суду з метою врегулювання неплатоспроможності були вкрай неефективним.

Варто зазначити, що проблема зі державною чи комерційною фінансовою підтримкою суб'єктів підприємницької діяльності-фізичних осіб в Україні й досі залишається невирішеною. Поскілки діючим є закон щодо процедур банкрутства «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», присвячений корпоративному банкрутству та стосується тільки юридичних або фізичних осіб-підприємців [64].

У свої наукових працях В. І Селіванов [64, с. 66], В.С. Щербина [85, с. 123] та ряд інших вітчизняних науковців у своїх працях зазначають, що на

сьогоднішній день, весь правовий механізм, що регулює питання банкрутства в нашій державі є застарілим та не відповідає сучасним реаліям.

Позиція правової науки про недосконалість процедури визнання неплатоспроможними фізичних осіб-підприємців та оголошення їх банкрутами, а також існуючим регулюванням процедур банкрутства кредитори, оскільки, прогалини в законодавстві все ще дозволяють боржникам ухилятися від виконання своїх зобов'язань, а самі процедури банкрутства є надто тривалими, дорогими та недостатньо ефективними. .

Здійснимо аналіз нормативно-правових засад існуючої у ЦК України процедури визнання фізичної особи-підприємця про припинення своєї підприємницької діяльності, у тому числі і по причині виникнення стану неплатоспроможності.

Фізична особа - підприємець письмово повідомляє державного адміністратора, кредиторів про прийняте рішення щодо припинення її підприємницької діяльності, порядок і строк заявлення кредиторами своїх вимог, що не може становити менше двох і більше трьох місяців з дня опублікування повідомлення про прийняття фізичною особою - підприємцем рішення щодо припинення підприємницької діяльності

Після внесення запису про прийняття рішення про припинення підприємницької діяльності фізичної особи - підприємця до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців повідомлення про внесення запису до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців щодо рішення фізичної особи - підприємця про припинення нею підприємницької діяльності публікується у спеціалізованому друкованому засобі масової інформації

Кожна вимога кредитора, зокрема щодо сплати податків, зборів, єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, страхових коштів до Пенсійного фонду України, фондів соціального страхування, розглядається фізичною особою - підприємцем, після чого приймається відповідне рішення, яке надсилається кредитору не пізніше

п'ятнадцяти днів з дня отримання фізичною особою - підприємцем відповідної вимоги кредитора.

Вимоги кредиторів, не визнані фізичною особою - підприємцем, діяльність якої припиняється, якщо кредитор у місячний строк з дня одержання повідомлення про повну або часткову відмову у визнанні його вимог не звертався до суду з позовом, та вимоги, у задоволенні яких за рішенням суду кредиторів відмовлено, а також вимоги, не задоволені через відсутність майна, вважаються погашеними.

У разі припинення підприємницької діяльності фізичної особи - підприємця вимоги її кредиторів задовольняються у такій черговості:

1) у першу чергу задовольняються вимоги щодо відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, та вимоги кредиторів, забезпечені заставою чи іншим способом;

2) у другу чергу задовольняються вимоги найманих працівників, пов'язані з трудовими відносинами, вимоги автора про плату за використання результату його інтелектуальної, творчої діяльності;

3) у третю чергу задовольняються вимоги щодо податків, зборів (обов'язкових платежів), єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, страхових коштів до Пенсійного фонду України, фондів соціального страхування, інших сум, що пов'язані з такими зобов'язаннями

4) у четверту чергу задовольняються всі інші вимоги

Вимоги однієї черги задовольняються пропорційно до суми вимог кожного кредитора цієї черги

Підприємницька діяльність фізичної особи - підприємця є припиненою з дати внесення до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців запису про державну реєстрацію припинення такої діяльності.

З цього приводу Ольвінська Ю.О. зазначає, що тривалість здійснення процедури банкрутства в Україні – 2,9 роки, в Східній Європі та Центральній

Азії – 2,3 роки; в розвинутих країнах – 1,7 років. Найкращій показник в Ірландії – 0,4 роки. Вартість процедур банкрутства в Україні складає 40,5 % від вартості майна боржника, в Східній Європі та Центральній Азії – 13,1 %; в розвинутих країнах – 9,1 % [39].

Між тим, можливість зловживань та реалізації рейдерських схем в рамках процедур банкрутства в поєднанні з існуючими соціально-економічними ускладненнями роблять вітчизняний ринок не конкурентоздатним у глобальній боротьбі за фінансові ресурси – згідно з дослідженням Світового банку «Ведення бізнесу 2018» («Doing Business 2018») Україна за показником «Врегулювання неплатоспроможності» залишається на вкрай низькому 149 місці, хоча у «загальному заліку» займає 76 місце [95].

В Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» та Програмі діяльності Кабінету Міністрів України та в Плані законодавчого забезпечення реформ в Україні завдання реформування системи банкрутства визначене як пріоритетне.

На виконання вище визначених законодавчих ініціатив, на нашу думку, є доцільним запровадити Кодекс України з процедур банкрутства. Звичайно запровадження даного документу повинно бути здійснене після тривалої підготовчої роботи, консультації з фахівцями провідних фінансових установ (зокрема Світового банку), експертами, економістами, громадськими організаціями, які займаються подібними питаннями, Міністерством юстиції України та іншими впливовими структурами.

З метою урегулювання питань правомірної діяльності фізичних осіб-підприємців та уникнення і мінімізації порушень у цій сфері, нами визначається мета прийняття такого нормативно-правового акту для:

- підвищення ефективності процедур банкрутства,
- посилення рівня захищеності прав кредиторів;
- вдосконалення процедури продажу майна боржника на аукціоні;
- підвищення рівня виконання контрактів та судових рішень;

- врегулювання відносин щодо відновлення платоспроможності фізичних осіб, які опинилися в скрутній фінансовій ситуації та потребують допомоги з боку держави.

Здійснені авторські дослідження у даній галузі суспільно-економічних відносин дають підстави стверджувати, що для досягнення запровадження механізмів відновлення платоспроможності фізичних осіб-підприємців, серед іншого необхідно створити окрему систему регулювання специфічних правовідносин, пов'язаних із необхідністю розв'язати проблему надмірної заборгованості фізичної особи, яка діятиме поруч із системою банкрутства юридичних осіб і підприємців.

Таким чином, уся система регулювання правовідносин, пов'язаних з неможливістю розрахуватись за своїми боргами, буде представлена в одному Кодексі, що в цілому сприятиме більш ефективному застосуванню правових норм щодо вирішення проблем неплатоспроможності.

Для зручності застосування Кодекс України з процедур банкрутства, ним пропонується його викласти у двох книгах: Книга 1. Корпоративне банкрутство (регулює питання банкрутства юридичних осіб); Книга 2. Відновлення платоспроможності фізичної особи (стосується банкрутства громадян, які не займаються підприємницькою діяльністю).

У процесуальному плані необхідним є впровадження двох типів процедур – судових та досудових, що дасть більше можливостей для учасників таких правовідносин обрати найкращу форму врегулювання заборгованості фізичної особи.

Передбачено дві судові процедури:

- реструктуризація боргів боржника і задоволення вимог кредиторів, що відповідає найкращій світовій практиці регулювання зазначених правовідносин;

- мирова угода, представлена у проекті як інститут процесуального права, метою якої є припинення судового розгляду справи шляхом досягнення домовленості сторонами справи.

З іншого боку, важливу увагу у зазначеному кодексі приділено можливим випадкам шахрайства та недобросовісного використання системи. Для цього у документі нами пропонується передбачити кілька тестів на добросовісність: на вході в систему, у самому процесі розгляду справи та щодо наслідків визнання особи банкрутом.

Водночас, виходячи з того, що однією з причин затягування справ про банкрутство є законодавчо надані недобросовісним боржникам можливості для зловживання своїми процесуальними правами шляхом подання апеляційних і касаційних скарг, проект Кодексу передбачає скорочення строків розгляду справ про банкрутство, зокрема, за рахунок виключення випадків, коли, наприклад, ухвалу про відкриття провадження у справі про банкрутство в усіх інстанціях починає оскаржувати сам боржник, а потім до цього підключаються його акціонери і перехід до наступної процедури, таким чином, затягується на роки.

На нашу думку, перспективи реалізації таких новел науковцями будуть оцінюватися по різному, подібний юридичний механізм використовують задля реструктуризації та погашення боргів більшість розвинутих країн.

Запропонована система реструктуризації передбачає, що особа може звернутися до суду і борг перерахується в гривні з подальшою його реструктуризацією в залежності від площі квартири на 10 років. У підсумку особа залишається с житлом, виплачуючи суму в 2 рази меншу, ніж коштувала б вартість оренди такої квартири. Також парламентар відмітив певні перспективи в новій процедурі банкрутства для підприємців-боржників, що дозволить знімати арешти, накладені в рамках інших процесів і використовувати цей актив для заробляння грошей (якщо цей актив для цього може бути використаний).

Важливо, що на відміну від чинного закону, в якому виокремлюється процедура банкрутства фізичних осіб-підприємців, законопроект Кодексу з процедур банкрутства уніфікує процедуру та не робить поділу між фізичною особою, що займається підприємницькою діяльністю, і яка не займається.

В нашій державі збором інформації про фізичних осіб-підприємців як боржників традиційно займались кілька бюро кредитних історій, до яких зверталися банки та фінансові компанії для здійснення оцінки кредитних ризиків. Проте, жодне бюро не володіло повною інформацією про позичальників всіх банків і тому нерідко в базах щодо боржника могла міститися різна інформація. Централізований реєстр надасть можливості для систематизації всіх необхідних даних та стане пунктом обміну інформацією про боржників між різними фінансовими установами, які, в свою чергу, також будуть інформувати і клієнтів про передачу інформації до кредитного реєстру. Подібний збір інформації про позичальників практикують 16 країн ЄС, ще в 6-ти державні кредитні реєстри знаходяться на етапі створення [89].

Доволі розповсюджену думку про те, що самі банки були основними ідеологами створення Інституту банкрутства фізичних осіб ряд експертів називають хибною, оскільки як раз банки можуть першими понести втрати від імплементації Кодексу.

В свою чергу, представники боржників, що об'єднались у громадську організацію «Кредитний майдан» висловлюють певні побоювання щодо майбутніх змін в законодавстві, оскільки в тексті проекту вбачають чіткий намір віднайти додаткові джерела для відшкодування боргів фізичних осіб. Так, певні питання викликає поява майнової відповідальності за боржників для їх спадкоємців та найближчих родичів, що, на думку юриста Дмитра Тимківа, явно суперечить положенням Конституції України та діючому Цивільному кодексу: «Друга книга Кодексу рясніє такими проблемами. Нам загрожує масове банкрутство фізичних осіб і масове відчуження їх майна. Подібний документ не слід приймати, доки нормально не врегульовані відповідні питання в Цивільному кодексі», – вважає правник.

Отже, необхідність створення Інституту банкрутства фізичних осіб в Україні давно назріла і важливо, щоб затвердження відповідного проекту Кодексу з процедур банкрутства відбулося після вдосконалення даного документу з урахуванням думки експертного середовища

Як підсумок дослідження нормативно-правових засад регулювання процедури банкрутства зазначимо наступне. Законодавство України, зокрема, Цивільний та Господарський кодекси України передбачають можливість застосування процедури банкрутства лише для фізичних осіб, що здійснюють підприємницьку діяльність. Для інших категорій неплатоспроможних фізичних осіб така процедура не передбачена. Банкрутством вважається визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури.

Чинне законодавство України з проблем правового регулювання визнання фізичної особи-підприємця банкрутом містить загальні умови визнання підприємця банкрутом, а саме неспроможність боржника через недостатність його майна задовольнити вимоги кредиторів та підставою до порушення справи про банкрутство можуть бути лише вимоги, які пов'язані з підприємницькою діяльністю. Вимоги, що випливають з особистих зобов'язань, у тому числі про стягнення аліментів, відшкодування шкоди, заподіяної життю та здоров'ю громадян, а також інші вимоги особистого характеру підставами для порушення справи про банкрутство бути не можуть. Такі вимоги кредитори вправі заявити в процесі провадження у справі про банкрутство.

Справи про банкрутство фізичних осіб-підприємців розглядаються в порядку, передбаченому Законом України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом". Справа розглядається господарським судом за місцем реєстрації фізичної особи - підприємця. Заява про порушення справи про банкрутство може бути подана фізичною особою - підприємцем, який є боржником, або його кредиторами. Справа про банкрутство порушується господарським судом, якщо безспірні вимоги кредитора (кредиторів) до боржника сукупно складають не менше трьохсот мінімальних розмірів заробітної плати, які не були задоволені

боржником протягом трьох місяців після встановленого для їх погашення строку.

Вимоги кредиторів задовольняються за рахунок належного підприємцю майна, на яке може бути звернено стягнення в порядку черговості. Визначено 5 черг, які суттєво відрізняються від порядку черговості при банкрутстві юридичних осіб:

- у першу чергу задовольняються вимоги фізичних осіб, перед якими підприємець несе відповідальність за заподіяння шкоди життю та здоров'ю, а також вимоги щодо стягнення аліментів;

- у другу чергу проводяться розрахунки щодо виплати вихідної допомоги та оплати праці особам, які працюють у підприємця за трудовим договором (контрактом), і щодо виплати авторської винагороди;

- у третю чергу задовольняються вимоги кредиторів за зобов'язаннями, забезпеченими заставою майна підприємця;

- у четверту чергу задовольняються вимоги щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів);

- у п'яту чергу проводяться розрахунки з іншими кредиторами.

Позачергово відшкодовуються витрати, пов'язані з провадженням у справі про банкрутство фізичної особи - підприємця і виконанням постанови господарського суду про визнання фізичної особи-підприємця банкрутом. Вимоги кожної наступної черги задовольняються після задоволення вимог попередньої черги. За недостатністю коштів для повного задоволення усіх вимог однієї черги кошти розподіляються між кредиторами відповідної черги пропорційно сумах їх вимог.

Після завершення розрахунків за заявленими вимогами підприємець звільняється від виконання усіх зобов'язань як пов'язаних, так і не пов'язаних із підприємницькою діяльністю, незалежно від того були вони заявлені чи ні. Виняток становлять вимоги кредиторів щодо відшкодування шкоди, заподіяної життю та здоров'ю громадян, стягнення аліментів, а також інші вимоги особистого характеру, які не були задоволені в порядку виконання

постанови господарського суду про визнання фізичної особи-підприємця банкрутом або які погашені частково чи не заявлені після визнання фізичної особи - підприємця банкрутом. Вони можуть бути заявлені після закінчення провадження у справі про банкрутство відповідно у повному обсязі або в незадоволеній їх частині в порядку, встановленому цивільним законодавством України.

У зв'язку із проведенням процедури банкрутства державна реєстрація фізичної особи як підприємця не скасовується. Особа вправі продовжувати підприємницьку діяльність. Проте, з метою усунення зловживань з боку боржника законом встановлено п'ятирічний строк з моменту визнання фізичної особи-підприємця банкрутом, протягом якого не може бути порушено провадження у справі про банкрутство за його ініціативою.

Перспективою для подальших наукових досліджень у сфері правового регулювання підприємницької діяльності фізичних осіб є наближення одна до одної основних засад цивільного та господарського законодавства, а також їх загальне поєднання з нормами адміністративного права. Адже намагання органів публічної адміністрації щодо здійснення різних видів державного (фіскального) контролю можуть стати причиною погіршення фінансового стану фізичних осіб-підприємців та формування у них стійких симптомів неплатоспроможності та банкрутства. На нашу думку, потребують подальшого удосконалення як матеріальні так і процесуальні норми вітчизняного законодавства у сфері забезпечення належних до діяльності стимулів для фізичних осіб-підприємців в Україні.

РОЗДІЛ 3.

УДОСКОНАЛЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ СИСТЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ФІЗИЧНИХ ОСІБ ЯК СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА

3.1. Шляхи подолання процесуально-правових проблем припинення підприємницької діяльності фізичною особою

Формування сприятливих умов для розвитку підприємницької діяльності в Україні залежить також від законодавчого закріплення сприятливого механізму реєстрації та припинення діяльності фізичних осіб-підприємців, що є необхідним елементом його правового статусу. Без належного правового забезпечення зазначених державних адміністративних процедур неможливо вести мову про достатній рівень ефективності законодавства у цій сфері.

Проте, питанням припинення діяльності саме такого суб'єкта господарювання, як громадянин-підприємець уваги приділялося недостатньо. Однак детальне дослідження цього елемента правового статусу є тим більш необхідним, що фізичні особи-підприємці, в умовах динамічного розвитку економіки є тією категорією суб'єктів господарювання, яка найбільш потерпає від ризиків ринкового господарювання.

З огляду на вищенаведене дослідження правових питань припинення діяльності фізичних осіб-підприємців, є доцільним і актуальним. У даному підрозділі випускної кваліфікаційної роботи нами здійснена спроба аналізу проблем законодавчого забезпечення припинення діяльності фізичних осіб-підприємців і формулювання пропозицій щодо його удосконалення.

У вітчизняному законодавстві положення про припинення діяльності фізичних осіб-підприємців, містяться у низці законодавчих актів, включаючи кодифіковані. Так, загальні положення щодо припинення діяльності цієї категорії суб'єктів господарювання містяться в ГК України та ЦК України.

Особливості припинення діяльності фізичних осіб-підприємців, як платників податків містяться в Податковому кодексі України. Припинення діяльності фізичної особи-підприємця, якого визнано банкрутом, регламентовано нормами Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [14]. Безпосередньо порядок державної реєстрації припинення діяльності фізичних осіб-підприємців, за різними підставами закріплено в нормах Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» [75].

Здавалося б, така досить широка нормативна база повинна була забезпечити повне, послідовне та узгоджене регулювання усіх питань припинення діяльності фізичних осіб-підприємців, однак детальний аналіз відповідних законодавчих положень не дозволяє дійти такого висновку.

В узагальненому виді підстави припинення діяльності фізичних осіб-підприємців, закріплено у ст. 51 ГК України. Так, у цій статті зазначено, що підприємницька діяльність припиняється:

- з власної ініціативи підприємця;
- у разі закінчення строку дії ліцензії;
- у разі припинення існування підприємця;
- на підставі рішення суду у випадках, передбачених ГК України та іншими законами [16].

Однак аналіз положень цієї статті потребують певного уточнення. ГК України був першим нормативним актом, який закріпив підстави припинення діяльності фізичних осіб-підприємців, які відображали особливості його існування як фізичної особи, а саме, припинення його існування. У той же час відомо, що як фізична особа, як підприємець може втратити фізичну можливість здійснювати підприємницьку діяльність також у зв'язку із настанням таких обставин, як недієздатність (обмежена дієздатність). Фактично ті ж самі юридичні наслідки, як фізична смерть, тягнуть за собою визнання особи безвісно відсутньою. Постановлення судового рішення про визнання фізичної особи, яка є підприємцем, померлою або визнання

безвісно відсутньою, недієдатною або про обмеження її цивільної дієдатності закріплене у ст. 46 Закону «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» як підстава здійснення державної реєстрації припинення підприємницької діяльності фізичних осіб-підприємців.

Таким чином, визнання фізичної особи, яка є підприємцем померлою або визнання безвісно відсутньою, недієдатною (обмеження її цивільної дієдатності) закріплене в законі як підстава припинення державної реєстрації, але не закріплене в якості загальної підстави припинення господарської діяльності.

У зв'язку із цим ст. 51 ГК України доцільно доповнити вказівкою на те, що підприємницька діяльність також припиняється в разі визнання громадянина-суб'єкта підприємництва померлим, безвісно відсутнім, недієдатним чи обмежено дієдатним у встановленому законом порядку.

Слід звернути увагу і на положення ч. 1 ст. 59 ГК України де прописане що саме законодавець розуміє під припиненням діяльності суб'єкта господарювання. Так, згідно з діючою редакцією статті припинення діяльності суб'єкта господарювання здійснюється шляхом його реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або ліквідації – за рішенням власника (власників) чи уповноважених ним органів, за рішенням інших осіб – засновників суб'єкта господарювання чи їх правонаступників, а у випадках, передбачених законами, – за рішенням суду.

Таким чином, у цій нормі фактично не згадується про припинення діяльності фізичних осіб-підприємців хоча він і належить до суб'єктів господарювання. Оскільки ст. 59 ГК України має загальну назву «Припинення діяльності суб'єктів господарювання» і її положення повинні бути сформульовані таким чином, щоб охоплювати припинення діяльності усіх видів суб'єктів господарювання.

У зв'язку із цим ч. 1 ст. 59 доцільно доповнити реченням наступного змісту: «Діяльність фізичної особи-підприємця припиняється за його

рішенням або за рішенням суду на підставах і в порядку, встановленому законами».

Аналізуючи далі питання припинення діяльності фізичних осіб-підприємців, слід зазначити не досить вдалий підхід законодавця щодо розміщення відповідних норм. Особливістю правового статусу фізичних осіб-підприємців є поєднання в ньому статусу фізичної особи — громадянина і статусу суб'єкта господарювання. Виходячи з цього, логічним є розташування у ЦК України норм, які стосуються положення суб'єкта підприємницької діяльності фізичної особи, а у ГК України як суб'єкта господарювання. На сьогодні ж спроба регламентувати статус суб'єкта підприємництва громадянина в нормах Цивільного кодексу призвела до фрагментарності у правовому регулюванні відносин за його участю і, у тому числі, відносин, пов'язаних із припиненням діяльності фізичних осіб-підприємців.

Так, у главі 5 ЦК України, яка має назву «Фізична особа- підприємець», відсутні положення щодо підстав припинення діяльності суб'єкта підприємництва фізичної особи, не прописано чітко порядок її припинення, а ст. 53, яка присвячена банкрутству суб'єкта підприємництва-фізичної особи, носить цілком відсильний характер. Єдина ст. 50-1 присвячена обов'язкам фізичної особи-підприємця за зобов'язанням, пов'язаним із припиненням його підприємницької діяльності, теж не позбавлена недоліків.

Так, у ч. 1 цієї статті зазначено, що про рішення щодо припинення її підприємницької діяльності, порядок і строк заявлення кредитором фізична особа-підприємець письмово повідомляє державного адміністратора. Однак законодавство про державну реєстрацію посадову особу, яка відповідно до закону від імені держави здійснює державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб- підприємців, називає державним реєстратором (ст. 1 Закону «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань»). У ч. 1 ст. 47 зазначеного закону, яка регламентує порядок державної реєстрації припинення підприємницької діяльності

фізичної особи-підприємця за її рішенням, відповідно теж зазначається, що для внесення до Єдиного державного реєстру запису про рішення фізичної особи-підприємця щодо припинення нею підприємницької діяльності така фізична особа-підприємець або уповноважена нею особа має подати державному реєстраторові (надіслати рекомендованим листом з описом вкладення) заяву про припинення підприємницької діяльності фізичною особою-підприємцем із зазначенням відомостей про порядок і строк заявлення кредитором своїх вимог.

Таким чином, з метою досягнення термінологічної узгодженості в ч. 1 ст. 50-1 ЦК України слова «повідомляє державного адміністратора» необхідно замінити словами «повідомляє державного реєстратора».

Аналіз положень ст. 50-1 ЦК України також показує, що обов'язки суб'єкта підприємництва-фізичної особи у процесі припинення його діяльності висвітлені дещо однобічно, що ущемлює інтереси кредиторів. Негативно впливає на рівень захисту майнових інтересів кредиторів і недостатньо повне висвітлення в положеннях ст. 50-1 ЦК України порядку пред'явлення кредитором вимог у процесі діяльності суб'єкта підприємництва-фізичної особи.

Так, наприклад, у ст. 50-1 1 ЦК України відсутня вказівка на обов'язок вживати необхідних заходів щодо стягнення дебіторської заборгованості фізичної особи-підприємця чия діяльність припиняється. Щодо ліквідаційної комісії юридичних осіб такий обов'язок зафіксовано у ч. 4 ст. 60 ГК України, і це є однією з важливих гарантій задоволення майнових інтересів кредиторів у процесі ліквідації. Було б доцільним чітко закріпити в нормах законодавства такий обов'язок фізичної особи-підприємця, чия діяльність припиняється. У ч. 4 ст. 50-1 ГК України визначена правова доля вимог кредиторів, не визнаних фізичної особи-підприємця, діяльність якого припиняється і встановлено, що, якщо кредитор у місячний строк із дня одержання повідомлення про повну або часткову відмову у визнанні його вимог не звертався до суду з позовом, та вимоги, у задоволенні яких за

рішенням суду кредиторів відмовлено, а також вимоги, не задоволені через відсутність майна, вважаються погашеними.

Але безпосередньо в нормах ЦК України не визначено правову долю вимог кредитора, заявлених після спливу строку, встановленого для їх пред'явлення. Щодо юридичних осіб у ч. 4 ст. 112 ЦК України встановлено, що вимоги кредитора, заявлені після спливу строку, встановленого ліквідаційною комісією для їх пред'явлення, задовольняються з майна юридичної особи, яку ліквідовують, що залишилося після задоволення вимог кредиторів, заявлених своєчасно.

Що ж стосується фізичної особи-підприємця, то в нормах діючого законодавства відсутня чітка вказівка на право кредиторів фізичної особи-підприємця, чия діяльність припиняється, звертатися до суду в разі спливу строку, встановленого для пред'явлення їх вимог і обов'язок суду задовольнити такі вимоги за рахунок майна громадянина, чия підприємницька діяльність є припиненою. Цей аспект припинення діяльності суб'єктів підприємництва фізичних осіб теж потребує більш чіткого унормування.

Певні аспекти припинення діяльності фізичної особи-підприємця регулюються сьогодні положеннями Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань». Причому, незважаючи, що предметом регулювання цього Закону є відносини, які виникають у сфері державної фізичної особи-підприємця, він регламентує не тільки процедурні аспекти припинення діяльності фізичної особи-підприємця, але містить і загальні норми.

Фактично вищезазначеним законом сьогодні регламентується більша частина питань щодо припинення діяльності фізичної особи-підприємця. Наприклад, у ч. 2 ст. 46 вищезазначеного закону закріплено підстави для постановлення судового рішення про припинення підприємницької діяльності фізичної особи — підприємця тощо. У свою чергу ч. 7 ст. 59 ГК України була доповнена [16] вказівкою на те, що припинення діяльності

фізичної особи-підприємця здійснюється в порядку, визначеному Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань».

На нашу думку, такий підхід не є виправданим. Основоположні норми щодо припинення діяльності громадян, як суб'єктів підприємництва, повинні міститися у ГК України як акті, який визначає основні засади господарювання в Україні й регулює господарські відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання.

Метою кодифікації завжди було вирішення найважливіших, вузлових питань правового регулювання на засадах системності, юридичної єдності та узгодженості законодавства. Тому недоречним слід визнати підхід, коли загальні, базові положення щодо припинення діяльності фізичної особи-підприємця розпорошують по низці нормативних актів, а стрижневий акт у сфері регулювання господарської діяльності, яким є ГК України, наповнюють нормами відсильного характеру.

Тому в рамках подальшого розвитку законодавства у цій сфері буде системне викладення основних положень щодо припинення діяльності фізичної особи-підприємця у нормах Господарського кодексу України.

На сьогодні Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» є актом, який, фактично, більш за інші приділяє увагу питанням припинення діяльності суб'єктів підприємництва фізичних осіб. Але на практиці багато питань припинення діяльності таких суб'єктів ще залишаються проблемними. Так, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення процедур припинення юридичних осіб та підприємницької діяльності фізичних осіб - підприємців за їх рішенням» від 19.05.2011 р. [87] було впроваджено принцип мовчазної згоди у сфері державної реєстрації.

Це принцип, згідно з яким державний реєстратор вносить до Єдиного державного реєстру запис про проведення державної реєстрації припинення припинення підприємницької діяльності фізичною особою — підприємцем за її рішенням (ст. 1 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань»). Але на сьогодні можна зробити висновок, що цей принцип ще не виправдовує задекларованих очікувань.

Так, згідно з положеннями ч. 5 ст. 47 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» органи державної фіскальної служби, Пенсійного фонду України під час проведення заходів щодо припинення підприємницької діяльності фізичної особи-підприємця за її рішенням надсилають в електронній формі та на паперовому носії державному реєстраторові протягом десяти робочих днів з дати публікації повідомлення про припинення підприємницької діяльності фізичної особи-підприємця за її рішенням одне з таких повідомлень, що має бути засвідчене підписом відповідної посадової особи у встановленому порядку, а саме: повідомлення про початок проведення позапланової перевірки, призначеної у зв'язку із припиненням підприємницької діяльності фізичної особи-підприємця за її рішенням; повідомлення про неможливість проведення позапланової перевірки, призначеної у зв'язку із припиненням підприємницької діяльності фізичної особи- підприємця за її рішенням.

У разі надання державному реєстраторові повідомлення про неможливість проведення органами державної фіскальної служби, Пенсійного фонду України позапланової перевірки, призначеної у зв'язку із припиненням підприємницької діяльності фізичної особи-підприємця за її рішенням, таке повідомлення не пізніше двох місяців з дати публікації повідомлення про припинення підприємницької діяльності фізичної особи- підприємця за її рішенням має бути замінено відповідним органом державної податкової служби та/або Пенсійного фонду України повідомленням про проведення позапланової перевірки або повідомленням про наявність

заперечень проти проведення державної реєстрації припинення підприємницької діяльності фізичної особи-підприємця за її рішенням.

Повідомлення про наявність заперечень проти проведення державної реєстрації припинення підприємницької діяльності фізичної особи-підприємця за її рішенням органами державної податкової служби та/або Пенсійного фонду України надсилаються державному реєстраторові в електронній формі та на паперовому носії із зазначенням обґрунтованих обставин, які підтверджують проведення перевірки або неможливість її проведення, наявність грошових зобов'язань або заборгованості зі сплати податків, зборів та/або єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, страхових коштів до Пенсійного фонду України та фондів соціального страхування або наявність інших обставин, за яких фізичну особу-підприємця не може бути припинено, або про відкликання таких повідомлень.

При цьому органи державної фіскальної служби та/або Пенсійного фонду України зобов'язані не пізніше десяти робочих днів з дати, коли вони дізналися про усунення обставин, які були підставою заперечень проти проведення державної реєстрації припинення підприємницької діяльності фізичної особи-підприємця за її рішенням, відкликати повідомлення про наявність таких заперечень. Але в цілому законодавством не встановлено граничних строків, протягом яких заперечення повинне бути відкликано і, таким чином, мету спрощення процедури припинення підприємницької діяльності підприємця фактично не досягнуто.

Подальше вдосконалення правового закріплення принципу «мовчазної згоди» при припиненні діяльності суб'єктів підприємництва слід, у першу чергу, спрямувати на чітке визначення терміну, протягом якого повинне бути відкликано заперечення проти проведення державної реєстрації припинення. Не завжди спрацьовує на практиці й заборона державному реєстраторові вимагати додаткові документи для внесення до Єдиного державного реєстру запису про рішення фізичної особи-підприємця щодо припинення нею

підприємницької діяльності, якщо вони не передбачені ст. 47 вищезазначеного Закону.

Підводячи підсумок перспективам удосконалення окремих правових елементів функціонування фізичних осіб-підприємців, можна зазначити, що проведений аналіз свідчить про наявність недоліків у правовому забезпеченні припинення діяльності суб'єктів підприємництва фізичних осіб, які потребують свого усунення. Досвід формування законодавства у цій сфері свідчить про недоречність підходу, який ігнорує необхідність системності у правовому забезпеченні припинення діяльності фізичних осіб-підприємців і спроб фрагментарного унормування цих відносин у різних законодавчих актів.

На нашу думку, є доцільним проведення подальшого системного вдосконалення правового забезпечення припинення діяльності суб'єктів підприємництва за двома напрямками.

По-перше, у ГК України потрібно детально прописати підстави припинення діяльності фізичних осіб-підприємців, основні етапи припинення діяльності, порядок пред'явлення вимог кредиторів і заходи щодо забезпечення їх інтересів.

По-друге, необхідно уточнити положення окремих спеціальних законодавчих актів, які стосуються порядку припинення діяльності суб'єктів підприємництва фізичних осіб, зокрема, Закону «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» з метою забезпечення прав і законних інтересів фізичних осіб як суб'єктів підприємництва у процесі припинення їх діяльності.

В будь-якому випадку в Україні як демократичній та правовій державі гарантується усім суб'єктам підприємницької діяльності право на звернення до суду за захистом своїх порушених прав. у тому числі і у сфері оскарження незаконних дій суб'єктів державної реєстраційної діяльності чи будь-яких інших державних контролюючих органів.

3.2. Перспективи використання зарубіжного досвіду правового регулювання діяльності фізичних осіб-підприємців

Фізичні особи як суб'єкти підприємницької діяльності являються на сьогодні не лише активними учасниками соціально-економічних відносин, а й являються одним із центральних інститутів національної правової системи. Тому дослідження правового регулювання їх діяльності є надзвичайно важливим та вимагає залучення окремих елементів зарубіжного досвіду.

Досвід розвинутих зарубіжних країн часто виступає певним підґрунтям і базою для проведення змін і доопрацювання проблемних питань всередині певної країни. За допомогою практики іноземних держав можливо вийти на новий рівень розвитку, досягти більших успіхів у тій чи іншій сфері суспільного життя, зокрема у сфері правового забезпечення підприємницької діяльності фізичних осіб.

Отже, дослідження правового регулювання діяльності суб'єктів господарювання в зарубіжних країнах є актуальним з огляду на інтеграційні процеси у сфері економіки, недостатність в Україні досвіду оптимального регулювання зазначених відносин в ринкових умовах господарювання, прагнення нашої країни адаптувати власне законодавство до кращих міжнародних та зарубіжних стандартів.

Незважаючи на те, що у науковій літературі тема правового регулювання діяльності фізичних осіб-підприємців доволі часто стає предметом дослідження, залишилися й питання, які ще не розроблені або недостатньо розроблені, зокрема пов'язані з діяльністю суб'єктів господарювання в іноземних державах.

Вищенаведене свідчить про актуальність та доцільність дослідження правового регулювання діяльності фізичних осіб як суб'єктів господарювання у зарубіжних країнах та запозичення у національне законодавство існуючого передового досвіду. Поставленим завданням у даному підрозділі нашої роботи є необхідність узагальнення теоретичних

знань про правове регулювання діяльності суб'єктів підприємництва у зарубіжних країнах, а також розробити з урахуванням зарубіжного досвіду конкретні пропозиції з удосконалення відповідного законодавства України.

У господарському (комерційному, підприємницькому, торговому) праві України та зарубіжних країн для позначення осіб, які безпосередньо здійснюють підприємницьку діяльність, використовуються різні терміни: «суб'єкт господарювання», «господарюючий суб'єкт», «підприємець», «комерсант», «ділова людина», «бізнесмен» тощо.

Аналіз вітчизняної наукової літератури [14; 23; 28; 31; 45], а також окремих нормативно-правових актів вітчизняного законодавства свідчить, що термінологія, яка там зустрічається, зокрема щодо визначення понять «суб'єкт господарювання», «фізична особа-підприємець», є більш принциповою, ніж у зарубіжних країнах, та ґрунтується на положеннях теорії господарського права.

Так, не ототожнюються терміни «підприємець» («суб'єкт підприємницької діяльності») і «господарюючий суб'єкт», оскільки, якщо виходити з буквального тлумачення терміна «господарюючий суб'єкт», то воно є ширшим, ніж «суб'єкт підприємницької діяльності», оскільки господарюючий суб'єкт здійснює не тільки підприємницьку, а й іншу господарську діяльність, що не є підприємницькою.

У торговому (господарському, комерційному) праві зарубіжних країн до таких моментів спостерігається більш лояльне ставлення. Звернімося до визначень поняття суб'єкт господарювання (комерсант, підприємець), що містяться у зарубіжній літературі. Так, у роботах одних учених підкреслюється, що підприємець є агентом зміни людської історії, в інших, – що підприємництво – це функція підприємців [94].

Одне із самих сучасних розгорнутих визначень поняття «підприємець», це той, хто організовує, управляє та припускає ризик бізнесу. Сьогодні підприємець – це інноватор, який виявляє і використовує можливості, перетворює ці можливості на працюючі ринкові ідеї, використовуючи час,

зусилля, гроші та вміння, а також передбачає ризик конкурентного ринку для здійснення цих ідей і усвідомлює результати цих зусиль.

Науковці-економісти, зокрема, А.І. Ластовецький, зазначають, що підприємець – це каталізатор економічної зміни, який використовує цільове дослідження, ретельне планування та чіткіше рішення у здійсненні підприємницького процесу. Унікально поєднуючи оптимізм і покладання на себе обов'язку, підприємець творчо працює для створення нових ресурсів або надання старим ресурсам нової спроможності з метою добробуту [28, с. 179].

Інші зарубіжні вчені роблять акцент на вмінні підприємця створити організацію як його головній відмінній особливості. Вони вважають, що дослідження підприємця (фізичної особи) – це аналіз створення нових організацій, того процесу, за допомогою якого вони створюються [95].

На думку деяких учених, підприємців відрізняє від осіб, що не є підприємцями, те, що підприємці створюють організації (фірми). Тому, в їхньому розумінні, підприємець – це частина комплексного процесу створення нового підприємства [92, с. 78]. Треті зарубіжні науковці обстоюють позицію, згідно з якою дослідження підприємця слід фокусувати на тому, яку роботу підприємець виконує, а не на його особистості [95, с. 73].

Отже, у визначенні підприємця дослідження зарубіжних вчених переважно зосереджені на особистості підприємця як фізичної особи, яка забезпечує власну діяльність з метою отримання прибутку. Такий підхід визначення підприємця за його особистими рисами та характеристиками не можна визнати продуктивним, оскільки він дає змогу лише приблизно визначити підприємця й зрозуміти підприємництво як правове явище. Найбільш перспективним є останній з названих вище підхід, що характеризує саме поведінку суб'єкта, тому що він зміщує центр дослідження з особистісних характеристик підприємця на його діяльність.

Необхідно відзначити, що іноді в зарубіжній літературі не визначається поняття «підприємець» або «комерсант», а, навпаки, вказується, які учасники ринкового процесу не можуть вважатися комерсантами. Так, наприклад,

французькі вчені вважають, що службовці, пов'язані контрактом із роботодавцем, не є комерсантами, навіть якщо вони одержали право виступати як його представники [14, с. 98].

Правову основу діяльності суб'єктів господарювання (фізичних осіб-підприємців) у зарубіжних країнах складають джерела торгового (господарського) права. У доктрині країн континентальної цивільноправової сім'ї виділяють обов'язкові (нормативні) джерела та необов'язкові (ненормативні). До обов'язкових відносять: конституцію, міжнародні угоди, кодекси та галузеві закони, підзаконні акти, звичаї, торгові звичаї, загальні принципи права, приватноправові угоди. До необов'язкових джерел відносять: судовий прецедент, судову практику, доктрину, закони зарубіжних країн, рішення зарубіжних судів [15, с. 48].

У доктрині англо-американського права система джерел також поділяється на дві групи: обов'язкові та необов'язкові. В англійському праві до обов'язкових джерел належать: судові прецеденти, закони (статути), підзаконні акти, звичаї (custom), зокрема торгові (law merchant), міжнародні угоди, справедливість (equity), королівські прерогативи (royal prerogative), канонічне право (canon law), розум (reason, natural law), приватно-правові угоди. До необов'язкових – закони зарубіжних країн, рішення зарубіжних судів, судова практика, *Obiter dictum / dictum* (істина, правда) [22, с. 53].

В американському праві обов'язковими джерелами вважаються Конституція, судові прецеденти, закони (статути), підзаконні акти, справедливість (equity), торгові звичаї, міжнародні договори, приватноправові угоди. Як необов'язкові розглядаються доктрина, закон зарубіжних країн, рішення зарубіжних судів, судова практика, *Obiter dictum/dictum* [86, с. 53].

Цікавим з точки зору запозичення зарубіжного досвіду для України може стати практика регулювання певного комплексу однорідних господарських відносин фізичних осіб-підприємців окремим кодифікованим актом. Так, у Сполучених Штатах Америки питання неспроможності регламентуються Кодексом про банкрутство (US Bankruptcy Code) 1978 р.,

який має складну структуру та передбачає безліч процесуальних можливостей врегулювання неплатоспроможності в залежності від кола суб'єктів [94].

Слід зазначити, що у зарубіжних країнах певні особливості має правове регулювання реєстрації суб'єктів господарювання. Державна реєстрація є проявом зовнішньої легалізації суб'єкта господарювання. З моментом державної реєстрації в Україні пов'язується виникнення юридичних осіб (ч. 4 ст. 87 Цивільного кодексу України) та фізичних осіб – підприємців (ч. 2 ст. 50 Цивільного кодексу України).

Згідно з ч. 1 ст. 58 Господарського кодексу України суб'єкт господарювання підлягає державній реєстрації як фізична особа-підприємець у порядку, визначеному законом [16]. Ч. 1 ст. 4 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» від 15 травня 2003 року серед основних принципів, на яких базується державна реєстрація, називає принцип обов'язковості державної реєстрації в Єдиному державному реєстрі [69].

На таких засадах ґрунтується і торгове (господарське) законодавство Франції: підприємницька діяльність може бути розпочата тільки після внесення відомостей про підприємця до торгового реєстру. Між тим, реєстрація як суб'єкта господарювання не є обов'язковою умовою ведення підприємницької діяльності у деяких зарубіжних країнах.

Так, у Німеччині існує такий вид підприємців як комерсанти «за бажанням» (Kaufmann). До них належать підприємці (фізичні особи), які ведуть промисел у невеликому обсязі, що не потребує підприємства, влаштованого певним чином. Це так звані дрібні комерсанти, тобто власники невеликих підприємств – ті, підприємства яких «за видом та обсягом не потребують ділового обзаведення, налагодженого комерційними чином». Такі комерсанти не повинні керуватися приписами закону про фірмові найменування, торгові книги та ін. [44, с. 32]. До комерсантів за бажанням у Німеччині належать і ті, хто здійснює діяльність у сфері сільського та лісного

господарства. Вони мають право, але не зобов'язані здійснювати реєстрацію у торговому реєстрі [94].

Крім того, в американському праві традиційно виділялись корпорації *de jure* та *de facto*, тобто не виключається можливість діяльності фактично існуючих, але таких, що не пройшли державну реєстрацію, корпорацій. Незареєстровані корпорації за законодавством позбавлені права на судовий захист [24, с. 27].

Отже, у зарубіжних країнах торгова реєстрація (державна реєстрація) фізичних осіб як суб'єктів підприємницької діяльності має обов'язкове значення не для всіх форм підприємницької діяльності. Виходячи з наведеного, можна запропонувати визнавати в Україні суб'єктами господарювання індивідуальних підприємців на підставі самого факту здійснення торгових (підприємницьких) угод – підприємницької діяльності без державної реєстрації.

Звертає на себе увагу підхід щодо визначення суб'єктів реєстрації у зарубіжних країнах. Згідно з п. 5 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» від 15 травня 2003 року державний реєстратор юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань (державний реєстратор) – особа, яка перебуває у трудових відносинах з суб'єктом державної реєстрації, нотаріус.

Суб'єкти державної реєстрації визначені у п. 14 ч. 1 ст. 1 зазначеного закону. Ними є Міністерство юстиції України, територіальні органи Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, виконавчі органи сільських, селищних та міських рад, Київська та Севастопольська міські, районні, районні у містах Києві та Севастополі державні адміністрації, нотаріуси, акредитовані суб'єкти [43].

У зарубіжних країнах реєстрацією займаються інші суб'єкти. Так, у Німеччині торговий реєстр ведуть загальні цивільні суди першої інстанції. У

Франції реєстрацію здійснює секретар торгового суду, а у місцевостях, де немає торгових судів, цим займаються загальні цивільні суди першої інстанції. Крім того, усі підприємці Франції мають бути членами Торговопромислової палати, тому вся інформація про зареєстрованих комерсантів міститься і там.

У Сполучених Штатах Америки статuti корпорацій реєструються державним секретарем штату. Цікавим є визначений у законодавстві Франції обов'язок підприємця оголошувати свій сімейний стан. Якщо складається шлюбний контракт, то нотаріус сам відправляє до суду декларацію про сімейний стан. Це зроблено для того, щоб майбутні кредитори могли знати, яким майном цей комерсант може відповідати, здійснюючи підприємницьку діяльність за власний рахунок.

Отже, досліджуючи зарубіжний досвід правового регулювання відносин у сфері державної реєстрації та процесі здійснення підприємницької діяльності фізичними особами зазначимо наступне. У першу чергу, на нашу думку, потребує залучення у вітчизняне законодавство порядок звернення стягнення на майнові активи фізичної особи підприємця та чітке відділення його виробничо-комерційних активів від активів інших членів сім'ї такого суб'єкта підприємництва, а також вимагають імплементації ряд інших законодавчих новацій. Зазначені вище особливості правового регулювання діяльності суб'єктів господарювання у зарубіжних країнах не є вичерпними. Вечика їх кількість (хоч і не усі) можуть бути використані українським законодавцем у створенні комплексної правової основи регулювання відповідних відносин, а також стати предметом для наукових дискусій серед фахівців у галузі адміністративного та господарського права.

Крім того, слід зазначити, що для України характерний високий рівень корупції, надмірний бюрократизм та контроль з боку державних органів, велика кількість позапланових перевірок. У країнах ЄС сформовано розгалужену мережу організацій, що займаються регулюванням і підтримкою розвитку бізнесу, але серед органів державної влади відповідальність за

розвиток підприємництва розподілено між кількома міністерствами або між спеціальними відділами.

На сьогодні Україна одна з тих держав, яким притаманна складна система оподаткування, тому деякі підприємці переходять до тіншового сектору економіки. Необхідно зменшити кількість податків, спростити процес реєстрації фірми, спростити звітність та вдосконалити Податковий Кодекс України, пристосовуючи його до сучасних умов господарювання та світового досвіду.

Однією з найпоширеніших форм стимулювання розвитку сектора підприємництва фізичних осіб у розвинутих країнах Європи є створення для них преференцій в оподаткуванні шляхом введення спеціальних податкових правил (Франція) або застосування загальних правил з окремими пільгами для малих підприємств (Великобританія). Хоча в Україні і функціонує спрощена система оподаткування, але для вдосконалення розвитку малого підприємництва доцільно розглядати міжнародну практику застосування спрощених (спеціальних) режимів оподаткування.

Досить дієвою на сучасному етапі розвитку діяльності фізичних осіб-підприємців в Україні була б французька система розвитку малого підприємництва, де застосовуються спеціальні (спрощені) податкові режими для підприємців залежно від величини їхнього обороту. Такі фізичні особи-підприємці не подають декларації про податок на додану вартість, проте сплачують прибутковий податок, рівень якого залежить від сфери діяльності (торговельні операції, послуги тощо)

Пересічному громадянину складно отримати вигідний кредит на розвиток бізнесу навіть за наявності ефективного бізнес-плану, оскільки досить жорсткими є умови кредиту, і, передусім, високими відсоткові ставки. Привабливі умови кредитування для фізичних осіб-підприємців існують в Угорщині, де Угорський державний банк розвитку надає підприємцям пільгові кредити терміном до 10 років. Для активізації кредитування підприємств комерційними банками уряд ініціював створення низки програм

під державні гарантії повернення вкладів та довгострокових програм розвитку, в рамках яких надавалися гранти та фонди на підтримку бізнесу. У Німеччині здійснюється спеціальна управлінська програма «Загальна концепція науково-технічної політики», якою передбачається сприяння підприємствам в галузях наукових досліджень, фінансування ризикової діяльності, покращення умов передачі технологій, забезпечення науковими кадрами [2].

Важливим для України є створення законодавчих гарантій по попередженню підприємств від банкрутства. В Іспанії в разі нестачі власних коштів уряд надає їм фінансову допомогу. Ще одним інститутом інформаційно-консультаційної підтримки є інноваційно-технологічні центри, яким відводиться роль опорних пунктів у формуванні інформаційно-технологічної інфраструктури, у світі вони розглядаються як один із найважливіших пріоритетів.

Отже, кожна держава створює правове поле для ведення підприємницької діяльності й те, наскільки воно буде досконалим, безпосередньо впливатиме на успішність діяльності фізичної особи-підприємця. Досвід зарубіжних країн повинен стати основою для удосконалення організації підприємництва в Україні. Політика держави повинна бути спрямована на всебічну підтримку розвитку фізичних осіб-підприємців через спрощення системи оподаткування, пільгове кредитування, державні гарантії від банкрутства, подолання надмірної бюрократизації, стимулювання інноваційної діяльності та інші заходи, щоб підняти економіку України на сучасний європейський рівень.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У випускній кваліфікаційній роботі у результаті дослідження, виконаного на основі аналізу чинного законодавства України та практики його застосування, теоретичного осмислення ряду наукових праць у різних галузях знань, автором наведено теоретичне узагальнення та власне розв'язання наукового завдання щодо вдосконалення правового регулювання діяльності фізичних осіб-підприємців в Україні та запропоновано ряд висновків, пропозицій і рекомендацій, спрямованих на вирішення зазначеного завдання. Основні з тих такі:

1. Підприємництво як суспільно-економічна категорія являє собою урегульований нормами права особливий тип людської діяльності, що зорієнтований на успішне та ефективне організацію і здійснення виробничої, переробної, посередницької комерційної діяльності з метою отримання прибутку. Така діяльність передбачає новаторство як основний засіб діяльності та ґрунтується на принципах і вимогах, що найбільш повно реалізуються при товарно-грошових відносинах.

2. Згідно зі ст. 42 Конституції України кожна фізична особа має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Загальне правило встановлює рівність кожного на заняття підприємництвом, тобто законодавець, надаючи праву на заняття підприємництвом конституційний ранг, тим самим визначився і з підприємницькою правоздатністю. Закріплюючи в указаній вище статті Конституції право «кожного» на заняття підприємництвом, законодавець мав на увазі у першу чергу фізичних осіб. Тобто, переважним носієм підприємницької правоздатності визнається людина, тобто фізична особа.

3. Для характеристики фізичних осіб-підприємців у нормативних актах використовується різна термінологія. У ЦК України зазначається категорія «фізична особа-підприємець», в той час як у ГК України (ч. 2 ст. 55) – «громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють

господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці». Однак доцільним є використання саме терміна «фізична особа-підприємець», оскільки, по-перше, ЦК України визначає загальні засади приватних відносин, основною складовою яких є майнові відносини, а господарсько-виробничі відносини є також майновими відносинами та є складовою частиною господарських правовідносин. По-друге, публічний статус суб'єкта господарювання не має істотного значення для більшості приватних відносин, які виникають під час здійснення ним господарської діяльності, що повною мірою стосується і господарсько-виробничих правовідносин.

4. Фізична особа-підприємець визначається нами як найбільш надійний з фінансово-економічної точки зору, учасник господарської діяльності. З одного боку – це можливість компенсувати збитки, завдані ним, за рахунок всього належного йому майна. З іншого боку – перспектива втрати всього наявного майна примушує фізичну особу-підприємця бути обережним у виборі контрагентів і виконувати прийняті на себе зобов'язання належним чином та в строки, передбачені договором.

5. Визначено, що сукупність адміністративно-правових засобів, за допомогою яких поведінка фізичних осіб-підприємців приводиться у відповідність до вимог і дозволів, що містяться в нормах права, називається механізмом адміністративно-правового регулювання діяльності фізичних осіб-підприємців. Пропонується з метою попередження негативних явищ у сфері підприємництва, закріпити у Господарському кодексі України перелік видів діяльності, підприємництво в яких фізичним особам забороняється. Пропонується також запровадження додаткових адміністративно-правових механізмів, що забезпечуватимуть захист майнових прав фізичної особи-підприємця, зокрема, обов'язкове страхування майнової відповідальності

6. Доведено, що адміністративно-правове забезпечення розкривається через механізм адміністративно-правового забезпечення діяльності суб'єктів підприємництва – як сукупності адміністративно-правових засобів

функціонування єдиної системи адміністративно-правового регулювання з метою створення для підприємців сприятливих умов для реалізації ними права на підприємницьку діяльність, забезпечення публічного інтересу держави і суспільства в цілому. На результативність дії механізму адміністративно-правового забезпечення діяльності підприємців впливають наступні чинники: ефективність правотворчого і нормотворчого процесу; дотримання вимог законодавства у провозастосовній діяльності; наявність державних гарантій і державного захисту конституційного права громадян на підприємництво та приватної власності; досконале й плідне державне регулювання діяльності підприємців. Встановлено, що елементами механізму адміністративно-правового забезпечення діяльності підприємців виступають засоби державного регулювання діяльності підприємців та адміністративно-правові режими щодо забезпечення цієї діяльності.

5. Виявлено, що засобами державного регулювання діяльності суб'єктів підприємництва усіх організаційно-правових форм господарювання виступають: державне замовлення, ліцензування, квотування, патентування, стандартизація, сертифікація, регулювання цін і тарифів, дотації і державна підтримка, оподаткування. Застосування зазначених засобів державного регулювання здійснюється з метою підтримки та розвитку індивідуального підприємництва для досягнення певних соціально-економічних результатів.

6. Встановлено, що до адміністративно-правових режимів забезпечення діяльності підприємців відносяться: адміністративно-правовий режим державної реєстрації; адміністративно-правовий режим ліцензування певних видів господарської діяльності; адміністративно-правовий режим стандартизації й сертифікації; адміністративно-правовий режим оподаткування; адміністративно-правовий режим державної підтримки діяльності фізичних осіб-підприємців. Розкрито їх зміст.

7. Доведено, що вдосконалення адміністративно-правового забезпечення діяльності суб'єктів підприємницької діяльності можна поділити на два напрями: перший напрям, пов'язаний з необхідністю

встановлення умов для розвитку ринкової економіки за рахунок забезпечення правової бази та суспільної атмосфери, що сприяють успішному розвитку підприємницької діяльності і створюють умови інтегрування підприємців у загальний простір соціальної відповідальності і підтримки стабільності економічних реформ і виконання програм соціально-економічного розвитку, тобто вдосконалення норм, які визначають правовий статус підприємців у ході реалізації ними права на підприємницьку діяльність; другий напрям передбачає реформування регуляторних відносин між державою і підприємцями з метою подолання протидії ходу регуляторної та адміністративної реформи та інертності з боку органів публічної адміністрації, тобто вдосконалення правового забезпечення щодо оптимізації державного регулювання діяльності суб'єктів підприємства.

8. Визначено доцільним запровадити у нормативно-правовій системі регулювання відносин фізичних осіб-підприємців Кодекс України з процедур банкрутства з метою: підвищення ефективності процедур банкрутства; посилення рівня захищеності прав кредиторів; вдосконалення процедури продажу майна боржника на аукціоні; підвищення рівня виконання контрактів та судових рішень; врегулювання відносин щодо відновлення платоспроможності фізичних осіб, які опинилися в скрутній фінансовій ситуації та потребують допомоги з боку держави. Кодекс України з процедур банкрутства, нами пропонується викласти у двох книгах: Книга 1. Корпоративне банкрутство (регулює питання банкрутства юридичних осіб); Книга 2. Відновлення платоспроможності фізичної особи (стосується банкрутства громадян, які не займаються підприємницькою діяльністю). У процесуальному плані пропонується впровадження двох типів процедур – судових та досудових, що дасть більше можливостей для учасників таких правовідносин обрати найкращу форму врегулювання заборгованості фізичної особи.

9. У результаті дослідження зарубіжного досвіду правового регулювання відносин у сфері здійснення підприємницької діяльності

фізичними особами зазначимо, що потребує залучення у вітчизняне законодавство порядок звернення стягнення на майнові активи фізичної особи підприємця та чітке відділення його виробничо-комерційних активів від активів інших членів сім'ї такого суб'єкта підприємництва.

10. Установлено, що у законодавстві багатьох зарубіжних держав існує термін приватне підприємництво. Індивідуальні підприємці вважаються суб'єктами підприємницької діяльності, тільки в країнах Західної Європи вони називаються комерсантами. Їхня діяльність у країнах з моністичною системою приватного права регулюється Цивільним кодексом та іншими спеціальними законами підприємницької діяльності індивідуальних підприємців. У країнах з дуалістичною системою приватного права регулюється нормами торгового (комерційного) права: торговими кодексами і спеціальними законами, а галузь торгового права є окремою галуззю і сприймається як спеціальне право підприємців.

Зазначені вище особливості правового регулювання діяльності суб'єктів господарювання у зарубіжних країнах не є вичерпними. Вечика їх кількість можуть бути використані українським законодавцем у створенні комплексної правової основи регулювання відповідних відносин, а також стати предметом для наукових дискусій серед фахівців у галузі адміністративного та господарського права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративне право України: підручник / Ю.П. Битяк, В.М. Гаращук, О.В. Дьяченко та ін.; за ред. Ю.П. Битяка. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – 544 с.
2. Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч.: У двох томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова). – К.: Видавництво «Юридична думка», 2004. – 584 с.
3. Бевзенко В. М. Поняття та ознаки державного регулювання / В. М. Бевзенко // Підприємництво, господарство і право. – 2006. – № 11. – С. 106–110.
4. Близнюк О. С., Губернська Н. Л., Музика О. А., Усенко Р. А. Місцеві фінанси в Україні: правове регулювання. К. : Дакор КНТ, 2007. 311 с.
5. Бобровник С. В. Проблеми теорії держави і права: курс лекцій. АН України. Київський університет права. К.: Вид-во Київського ун-ту права, 2004. 122 с.
6. Булгакова І. В. Господарське право України : навч. посіб. / І. В. Булгакова. – К. : Прецедент, 2006. – 346 с.
7. Вабищевич С.С. Підприємницьке право: стан та перспективи розвитку підприємницької діяльності: монографія. У 2 т. / С.С. Вабищевич. – Мінськ: Молодіжне, 2008. – Т.1 – 498с.
8. Вінник О. М. Господарське право : курс лекцій / О. М. Вінник. – К. : Атіка, 2004. – 624 с.
9. Вінник О. М. Господарське право : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. М. Вінник. – [2-ге вид., змін. та доповн.]. – К. : Прав. єдність, 2009. – 766 с.
10. Голосніченко І.А. Адміністративне право України: основні поняття: навч. посіб. [Електронний ресурс] / За заг. ред. І.П. Голосніченка. – К.: ГАН, 2005. – 232 с.

11. Господарське право України: навч. посіб.; за заг. ред. проф. Н.О.Саніахметової. – Х.: «Одіссей», 2005. – 608 с.
12. Господарське право : підручник / [О. П. Подцерковний, О. О. Квасніцька, А. В. Смітюх та ін.] ; за ред. О. П. Подцерковного. – Х. : Одіссей, 2010. – 640 с.
13. Господарське право України : навч. посіб. / за заг. ред. Н. О. Саніахметової. – Х. : Одіссей, 2005. – 608 с.
14. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV// Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18; № 19–20; № 21–22.– Ст.144.
15. Дерещ В.А. Адміністративно-правове регулювання відносин у сфері господарювання / В. А. Дерещ // Часопис Київськ. ун-ту права. – 2008. – № 4. – С. 89–95.
16. Добровольська В. Прогнозування і планування як засоби державного регулювання господарської діяльності / В. Добровольська //Право України. – 2009. – № 8. – С.94-98.
17. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/>
18. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. № 2747 – IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 35-36; №37. – Ст.446.
19. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р.№ 8073-Х // Відомості Ради Української РСР. – 1984. – № 51. – Ст. 1122.
20. Колпаков В.К. Адміністративне право України: навч. посіб. / В.К. Колпаков. – К.: Юрінком Інтер, 2011. – 544 с.
21. Коростей В.І. Трансформація правового регулювання господарської діяльності суб'єктів економіки: Короткий курс лекцій / В.І. Коростей. – Д.: Восток, 2008. – 150 с.
22. Корпоративне право України : підручник / В. В. Луць, В. А. Васильєва, О. Р. Кібенко [та ін.] ; за заг. ред. В. В. Луця. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 384 с.

23. Кравчук В. М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах : монографія / В. М. Кравчук. – Л. : Край, 2009. – 464 с.
24. Кравчук С. Й. Господарське право України : навч. посіб. / С. Й. Кравчук. – К. : Кондор, 2007. – 264 с.
25. Кравчук М. А. Права та обов'язки фізичних осіб як суб'єктів підприємництва / М. А. Кравчук. – К. : МП Леся, 2017. – 182 с.
26. Кравцова Т.М. Правова характеристика відносин, що виникають у сфері державного регулювання господарської діяльності / Т.М.Кравцова // Право України. – 2004. – № 6. – С.31 –35.
27. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
28. Ластовецький А. Вдосконалення державного регулювання підприємництва у ракурсі адміністративної реформи /А. Ластовецький // Право України. – 2012. – №6. – С.18 – 24.
29. Конституція України від 26 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст.141.
30. Кубко Є. Б. Соціальна відповідальність підприємництва і правова культура / Є. Б. Кубко // Правова культура і підприємництво. – Київ-Донецьк, 2009. – С. 45–48.
31. Курило В. Державне ліцензування як правова підстава підприємницької діяльності з надання послуг щодо охорони власності та громадян / В. Курило // Юридична Україна. – 2014. – № 2. – С. 50–54.
32. Кучеренко І. М. Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права : монографія / І. М. Кучеренко. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2014. – 328 с.
33. Мамутов В.К. Посилення публічних засад у правовому регулюванні господарської діяльності /В.К. Мамутов// Право України. – 2009. – № 9. – С. 83 – 94.

34. Мамутов В.К. Загальні проблеми науки господарського права на стику ХХ і ХХІ ст. /В.К. Мамутов // Право України. – 2010. – № 8. – С. 4–12.
35. Мельник О. М. Сфера правового регулювання: поняття, ознаки, види / О.М. Мельник // Право України. – 2010. – № 9 . – С. 132-138.
36. Мілаш В. С. Господарське право : курс лекцій : у 2 ч. Ч. 1 / В. С. Мілаш. – Х. : Право, 2008. – 496 с.
37. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / Г. Л. Знаменський, В. В. Хахулін, В. С. Щербина та ін. ; за заг. ред. В. К. Мамутова. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 688 с.
38. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / О. А. Белянєвич, О. М. Вінник, В. С. Щербина [та ін.] ; за заг. ред. Г. Л. Знаменського, В. С. Щербини. – 3-тє вид., переробл. і доповн. – К. : Юрінком Інтер, 2012. – 776 с.
39. Ольвінська Ю.О. Особливості державного регулювання малого підприємництва у країнах світу / Ю.О. Ольвінська // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2015. – № 2 – С. 34–39.
40. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI//Відомості Верховної Ради України 2011. – № 13–14; № 15–16, № 17. – Ст.112.
41. Політико-правове регулювання підприємництва в Україні: теорія і практика: монографія /З.С. Варналій, В.М. Кампо, І.І. Мазур, Г.А. Миронова та ін. – К.:Знання України, 2005. – 380 с.
42. Популярна юридична енциклопедія / кол. авт.: В. К. Гіжевський, В. В. Головченко, В. С. Ковальський (кер.) та ін. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 528 с.
43. Про державну реєстрацію юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців та громадських формувань: Закон України від 26.11.2015, № 835-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 34 – 32. – Ст. 263.
44. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності: Закон України від 6 вересня 2005 р. № 2806-IV.// Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 48. – Ст. 483.

45. Про зайнятість населення : Закон України від 1 берез. 1991 р № 803-ХІІ // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 14. – Ст. 170
46. Про затвердження Порядку обліку платників податків і зборів : Наказ М-ва фінансів України від 9 груд. 2011 р. № 1588 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 1. – Т. 2. – Ст. 39.
47. Про затвердження Порядку провадження торговельної діяльності та правил торговельного обслуговування на ринку споживчих товарів : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 черв. 2006 р. № 833 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 25. – Ст. 1818.
48. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11 січ. 2001 р. № 2210-ІІІ // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 12. – Ст. 64.
49. Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту : Закон України від 22 груд. 1998 р. № 330-ХІV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 9. – Ст. 65.
50. Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту : Закон України від 22 груд. 1998 р. № 331-ХІV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 12. – Ст. 80.
51. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16 квіт. 1991 р. № 959-ХІІ // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 29. – Ст. 377.
52. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18 верес. 1991 р. № 1560-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 47. – Ст. 646.
53. Про Концепцію вдосконалення державного регулювання господарської діяльності [Електронний ресурс]: Указ Президента від 3 вересня 2007 р. № 816/2007. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/>
54. Про національну програму сприяння малого підприємництва: Закон України від 21 грудня 2000 р. № 2157- ІІІ // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 7. – Ст.35.
55. Про підприємництво [Електронний ресурс]: Закон УРСР від 7 лютого 1991 р. № 698-ХІІ. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/698-12>. – втратив чинність.

56. Про власність [Електронний ресурс]: Закон УРСР від 7 лютого 1991 р. № 697 - XII. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/697->. – втратив чинність.
57. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності [Електронний ресурс]: Закон України від 15 листопада.2011 р. № 4025-VI. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4025-17>
58. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України від 11 вересня 2003 р. № 1160-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 9. – Ст.79.
59. Про державне замовлення для задоволення пріоритетних державних потреб: Закон України (в редакції закону України від 15 грудня 2005 № 3205-IV) // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 14. – Ст.118.
60. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні [Електронний ресурс]: Закон України від 22 березня 2012 р. № 4618-VI. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_2012_03_22/T124618.html
61. Про Державну службу України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва [Електронний ресурс]: Указ Президента України від 19 грудня 2011 р. № 1168/2011. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/14644.html>
62. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 5 квітня 2007 р. № 877-V// Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 29. – Ст.389.
63. Про затвердження Положення про закупівлю товарів, робіт та послуг за державні кошти [Електронний ресурс]: Постанова КМУ від 17 жовтня 2008 р. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
64. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України (в редакції Закону України від 22 грудня 2011

- № 4212–XII) // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 32–33. – Ст.413.
65. Про підприємство [Електронний ресурс]: Закон УРСР від 7 лютого 1991 р. № 887 - XII. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=887-12> . – втратив чинність.
66. Саніахметова Н.О. Поняття суб'єктів підприємницької діяльності / Н. О. Саніахметова // Право України. – 2001. – № 9. – С. 28 – 33.
67. Саніахметова Н.О. Підприємницьке право: Суб'єкти підприємництва. Кредитування. Оренда. Лізинг. Зовнішньоекономічна діяльність. Інвестиції. Антимонопольне законодавство. Захист від недобросовісної конкуренції. Реклама: навч. посіб. /Н.О.Саніахметова. – К.: А.С.К., 2001. – 704с.
68. Селиванов В. Підприємництво в Україні: проблеми становлення та перспективи розвитку /В. Селиванов // Право України – 1995. – № 7. – С. 16-22.
69. Стеценко С.Г. Адміністративне право України: навч. посіб. / С. Г. Стеценко. – К.: Атіка, 2007. – 624 с.
70. Сторожук О. Вплив тільової економіки на оподаткування / О. Сторожук // Вісник податкової служби України: Журнал державної податкової служби України – 2007. – №10. – С.57–62.
71. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник пер. з рос. Х. : Консум, 2001. 656с.
72. Словник аграрно-правових термінів і понять. Навчальне видання. Уклад. О. М. Браніцький, С. І. Марченко, В. В. Шуляк. К.: НАУ. 2002. 71 с.
73. Слюсаренко С. В. Проблеми вини юридичної особи у податковому праві. Науковий вісник НУБіП України. Серія : Право 2011. № 165, Ч.1. С. 252–257.
74. Слюсаренко С. В. Податкові правовідносини як вид правових відносин. Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок

- України. Серія: Право та державне управління. К. : Сталь, 2011. №2 (2) С. 145–149.
75. Тацій В. Я. Правова наука в Україні: стан та перспективи розвитку. Вісник Академії правових наук. 2003. № 2/3. С. 5–24.
76. Теорія держави і права: навч. посіб. ; за ред. Ю. А. Ведернікова, А. В. Папірної. К. : Знання, 2008. 333 с.
77. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник; за ред. О.В.Зайчука, Н.М.Оніщенко. К.: Юрінком Інтер, 2008. 688 с.
78. Теорія держави і права: підручник. О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Х. : Право, 2015. 368 с.
79. Теорія фінансів: навч. посіб.; заг. ред. О.Д.Василик. К.: Центр навч. літератури, 2005. 480 с.
80. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435 – IV// Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.
81. Цивільний кодекс України : наук.-практ. комент. / за ред. Є. О. Харитонова, Н. Ю. Голубевої. – Вид. 5-те, переробл. та доповн. – Х. : Одісей, 2009. – 1210 с.
82. Шпомер А. Ліцензування як засіб державного регулювання господарської діяльності /А. Шпомер // Право України. – 2004. – № 2. – С. 55-61.
83. Щербина В. С. Господарське право : навч. посіб. / В. С. Щербина. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 367 с.
84. Щербина В. С. Господарське право : підручник / В. С. Щербина. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 592 с.
85. Щербина В. Правова природа корпоративних відносин / В. Щербина //Українське комерційне право. – 2006. – № 7. – С. 10–14.
86. Щербина В. С. Суб'єкти господарського права : монографія / В. С. Щербина. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 264 с.
87. Щербина В.С. Правові аспекти державного регулювання господарської діяльності /В.С. Щербина/ Удосконалення правового статусу учасників відносин у сфері господарювання: зб. наук. праць за матер. Всеукр. наук.–

- практ. конф.(Київ , 30 лист 2008 р.) – К.: НДІ Приватного права і підприємництва АПрН України,2009. – С.7-17.
88. Юлдашев О. Х. Проблеми вдосконалення державної регуляторної політики в Україні : монографія / О. Х. Юлдашев. – К. : МАУП, 2005. – 336 с.
89. Юрченко Ю. Оцінка регуляторного впливу – сучасний інструмент розробки нормативних актів / Ю. Юрченко // Вісник Центру комерційного права. – 2012. – № 37. – С. 6–10.
90. Юридична відповідальність у підприємстві: навч. посіб. Крегул Ю. І., Банк Р. О., Мушенко В. В., Радченко О. Ю. та ін.; за заг. ред. Ю. І. Крегула. К. : Київ. нац. торг.-екон.ун-т, 2017. 316 с.
91. Юридичний словник-довідник. Кол. авт.; за ред.. Ю. С. Шемшученка. К.: Феміда, 1996. 696 с.
92. Ямкова І.М. Правовий статус інституту приватного підприємництва: становлення та тенденції розвитку / І.М. Ямкова // Право України. – 2010. – № 8. – С. 180-187.
93. Ямкова І.М. До питання щодо правового регулювання та правового забезпечення підприємницької діяльності громадян/ І М. Ямкова // Вісник Донецького національного університету. Серія В.Економіка і право. – 2011. – № 1, т.2. – С.522-526.
94. Bowman J. S., West J. P., Berman E. M. Back to the Future : Reforming or Deforming State Government. PA Times. 2001. № 24. P. 3–18.
95. Brewer G. A. Building Social Capital: Civic Attitudes and Behavior of Public Servants. Journal of Public Administration Research and Theory. 2003. № 13 (1). P. 5–26.
96. Chernadchuk V.D. On the issue of the development of the budget legal relations 2015. «The new stage of development» International scientific congress: the Collection of scientific articles and theses. Budapest: Consensus Omnium, 2015. P. 74–76.